

KÖNYVTÁRI INTÉZET

KÖNYV

KÖNYVTÁR

KÖNYVTÁROS

2020/11

Döntés született a 2020. évi Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőségi Díj pályázatokról

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma a 33/2017 (XII. 12.) EMMI-rendelet alapján 2020-ban is pályázatot hirdetett a Minősített Könyvtár cím és Könyvtári Minőségi Díj elnyerésére. Minősített Könyvtár címet azok a könyvtárak kaphatnak, melyek magas színvonalú szakmai munkájuk mellett, a könyvtári minőségirányítás módszereinek folyamatos alkalmazásával működtetik szolgáltatásaikat, és jelentős eredményeket érnek el a szervezetfejlesztés területén. Az EMMI a Könyvtári Minőségi Díjat annak a már Minősített Könyvtár címmel rendelkező könyvtárnak adományozza, amelynek munkatársi elkötelezettségén és folyamatos fejlesztésén, javításon alapuló kiemelkedő innovációit a könyvtárhasználók elégedettsége, a partnerek véleménye is alátámasztja.

Minősített Könyvtár cím viselésére elismerést nyert:

Balassi Bálint Megyei Könyvtár (Salgótarján)
Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár (Zalaegerszeg)
Egressy Béni Városi Könyvtár (Kazincbarcika)
Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ
Méliusz Juhász Péter Könyvtár (Debrecen)
Mogyoróssy János Városi Könyvtár (Gyula)
Móráhalom Város Önkormányzat Tóth Menyhért Városi Könyvtár és Közösségi Ház
Óbudai Platán Könyvtár
Városi Könyvtár Lenti

Könyvtári Minőségi Díj viselésére elismerést nyert:

Békés Megyei Könyvtár (Békéscsaba)
(Innovációk: Digilabor, BékésWiki)

A Minősített Könyvtár címet elnyerők 300 000 Ft,
a Könyvtári Minőségi Díj nyertese 2 000 000 Ft pénzjutalomban részesülnek.

A címek és a díj hivatalos átadására várhatóan 2021 januárjában kerül majd sor.

A pályázati anyagok nyilvánosan elérhetők a Könyvtári Intézet oldalán:
<https://ki.oszk.hu/informacioszolgalattas/minosegmenedzsment>

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

29. évfolyam 11. szám

2020. november

Tartalom

Műhelykérdések

Farkas Ferenc – Gáti Anna: Olvasásnépszerűsítés megújuló eszközökkel 3

Ásványi Ilona – Kövécs Ildikó: „Ne veszítsétek el tehát bátor bizalmatokat”.

Egyházi könyvtárosok és könyvtárak a pandémia második hullámában 10

Konferenciák

Bódog András: Miért kell a könyvtárépület? (*Why do libraries need buildings?*,

German-Dutch dialogue on the future of libraries) 29

Web

Sárközy Réka: Fotótér. A nemzeti könyvtár új tartalomszolgáltatása 33

Könyv

Koltay Tibor: Demokratikus terek (*Libraries, Archives and Museums as*

Democratic Spaces in a Digital Age. Edited by Ragnar Audunson et al.) 42

Pogány György: Egy amatőr tanulmányai: Szalai Béla írásai (*Szalai Béla: Régi dolgok*

mai szemmel: könyvekről, metszetekről, érmekekről, zászólókról) 48

From the contents

Ferenc Farkas – Anna Gáti: Promoting reading with renewable tools (3)

Ilona Ásványi – Ildikó Kövécs: „Therefore, do not throw away your confidence”
Church librarians and libraries in the second wave of the pandemic (10)

Réka Sárközy: Photo space. New content service of National Széchényi Library (33)

Cikkeink szerzői

Ásványi Ilona, az Egyházi Könyvtárak Egyesülése elnöke, a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár igazgatója; *Bódog András*, a Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtárának könyvtárosa; *Farkas Ferenc*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtár osztályvezetője; *Gáti Anna*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtár rendezvényszervezője; *Koltay Tibor*, az Eszterházy Károly Egyetem ny. oktatója; *Kövécs Ildikó*, az Egyházi Könyvtárak Egyesülése titkára, a Gál Ferenc Egyetem Könyvtára könyvtárvezetője; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár és Közösségi Ház ny. könyvtárigazgatója; *Sárközy Réka*, az Országos Széchényi Könyvtár Történeti Fénykép- és Videótárának csoportvezetője

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

Dancs Szabolcs, Mezey László Miklós, Németh Márton, Rózsa Dávid, Szeifer Csaba

Szerkeszti:

Tóth Béla István

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3797; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: ki.oszk.hu/3k, epa.oszk.hu/3k, facebook.com/konyvkonvrtarkonyvtaros

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítótérv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU ISSN 1216-6804 (Nyomtatott)

HU ISSN 2732-0375 (Online)

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Farkas Ferenc – Gáti Anna

Olvasásnépszerűsítés megújuló eszközökkel

Feltenni az i-re a pontot, avagy hogyan érhető el hatékonyan egy rendezvény potenciális célcsoportja, és hogyan maximalizálható egy kezdeményezés hírértéke? Kulturális területen mindkét kérdés megválaszolása nehéz, hiszen fizetős reklámra vagy más PR-eszközökre ritkán adódik forrás, a rendezvény megvalósítása – az egyéb könyvtári feladatok mellett – pedig általában elviszi a szervezői energiákat, és kevesebb figyelem jut a „tálalásra”. Pedig a szólással szemben, a jó bornak is kell a cégér.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a Budapesten és az agglomerációban élő polgárok kulturális-közművelődési ellátásának meghatározó intézménye, amely egyben az ország legnagyobb közkönyvtáraként a tanulás, az oktatás és a képzés, a kutatás és az innováció, valamint az élethosszig tartó tanulás nélkülözhetetlen háttérintézménye. Ezzel a felelősséggel élve, a kulturális értékek közvetítésében a könyvtár aktív szerepvállalásra törekszik, összhangban a 2014–2020-as *Informálni, integrálni, inspirálni* című Stratégiai Tervében lefektetett elvekkel és célkitűzésekkel. A járvány előtt, 2019-ben mintegy háromszázezer regisztrált olvasót szolgált ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a Központi Könyvtárból és 47 tagkönyvtárból álló hálózata.

Az intézmény hagyományosan részese és számos alkalommal elindítója könyvtár- és olvasásnépszerűsítő kezdeményezéseknek. Az utóbbi évtizedben ezek közül kiemelkedett a Sziget Fesztiválon és a Múzeumok Majálisán való részvétel, a *Vigyen egy könyvet az útra!* kezdeményezés, a strandkönyvtár és az Olvasóliget működtetése, a kortárs magyar költészet népszerűsítését célzó *A vers legyen veled!* játék, több *olvasási rekordkésérlet*, valamint a *Kortárs és kedvelt* kampány megvalósítása.

A fenti kezdeményezésekben, programokban lényeges az a törekvés, hogy ki-
lépjünk a könyvtári/könyvtárosi „komfortzónából”, azaz vagy külső helyszínen,
rendhagyó célcsoport(ok) megszólítására helyeztük a hangsúlyt, vagy nem a meg-
szokott könyvtári közönséget céloztuk meg, hanem a legnehezebben elérhető
aktív korosztályt.

Hasonló eseménysorozat tervezésénél mindig szükség van átgondolt koncepcióra, egyfajta „brandesítésre”, amikor magának a kezdeményezésnek a célját határozzuk meg, oly módon, hogy az a média számára is értelmezhető, hírértékű legyen.

Szükséges ehhez kapcsolódóan egy fókuszüzenet megfogalmazása, mely első-
sorban célcsoportunk érzelmi-motivációs megszólítását célozza.

A korábbi kezdeményezések alkalmával gyakran használtunk speciális vonz-
erőt jelentő megoldásokat: a Sziget Fesztiválon „trendi” könyves matricákat osz-
tottunk. *A vers legyen veled!* játék első évadában a fővárost szórtuk meg száz olyan
dobozzal, amelyek tematikus, verses képeslapokat tartalmaztak. A közös olvasási
rekordkísérletek alkalmával színes szilikon karkötőket osztogattunk, rajta ezzel a
felirattal: Divatba hozzuk az olvasást!

Hogyan legyünk „trendik” – 2015

Hiteles személyiségek erősíthetik a rendezvény hírértékét. A korábbi években
olyan művészeket és médiaszemélyiségeket sikerült megnyerni a különböző kez-
deményezések arcainak, mint Lévai Balázs, Grecsó Krisztián, Pál Dénes, Pokorny
Lia, Mácsai Pál, Balanyi Szilárd (a Quimby billentyűse), illetve Rudolf Péter, és
még hosszasan sorolhatnánk a felkért további közreműködőket, akik szintén is-
mertek az irodalmi-zenei életből. A szervezésben megkönnyíti a helyzetet, ami-
kor újabb felkérések esetén hivatkozhatunk a korábbi meghívottak – közismert,
neves művészek – névsorára.

Szintén említésre méltó, hogy nemcsak az intézményi PR, imázs szempont-
jából hasznosak az ilyen ötletek, de a részt vevő munkatársak esetében is javítja

a kooperációt, fejleszti az egyéni és közösségi kompetenciákat egy-egy program megvalósítása.

A tudatosan tervezett tevékenysége mellett a könyvtár:

- közvetlenül építhet a korábbi olvasásnépszerűsítő kampányainak tapasztalataira,
- a megvalósítandó célhoz tudja rendelni szervezeti eszközeit, szakmai felkészültségét és tárgyi infrastruktúráját,
- szolgáltatásai révén közvetlenül tudja elérni a potenciális célközönséget,
- támaszkodhat széles kapcsolatrendszerére, kiemelten az oktatási rendszer különböző szintjeivel kialakított együttműködésekre.

De mi a helyzet rendhagyó körülmények között?

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 2020-ban a járványhelyzet miatti rendkívüli körülmények között is minden eszközt megragadott arra, hogy olvasói igényeit kielégítse. Otthonról elérhető adatbázisokkal, Skype-ügyelettel támogatta a digitális oktatásban részt vevő diákokat és tanárokat; online meseolvasással, kézműves foglalkozásokkal és játékokkal segítette a szülőket és a gyerekeket a szabadidő hasznos eltöltésében. A kényszerű zárvatartást követően két ütemben nyitotta meg könyvtárait: július 1-jétől a legnagyobb forgalmú tagkönyvtárait, majd július 22-étől a többi könyvtárát. Az újrainytástól a cikk írásáig eltelt időben több mint egymillió dokumentumot kölcsönöztek ki, illetve hosszabbítottak meg olvasóink.

A járványhelyzet alakulása miatt ugyanakkor a fővárosban a személyes részvétellel kockázata a rendezvényeken kiemelten magasnak számított, a 2020. szeptemberi időszakban tíz aktív magyar fertőzöttből három-négy volt fővárosi. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ennek figyelembe vételével és felelős hozzáállással 2020-ban az Országos Könyvtári Napok (OKN) keretében online platformon valósította meg olvasásnépszerűsítő programjait arra törekedve, hogy ezzel egyúttal új rétegeket is megszólítson.

A programszervezés mellett a „szokásos” OKN-kedvezmények körét is átalakítottuk: az olvasáskutatói felmérések szerint az olvasóvá nevelésben a szülők és a pedagógusok szerepe meghatározó, akik a járvány időszakában a gyerekek elérésében minden korábbinál fontosabbá váltak a könyvtár számára. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a partnerség jegyében az Országos Könyvtári Napok részeként 2020. október 5-étől 10-éig valamennyi tagkönyvtárában – azok nyitvatartási idejében – 25%-os beiratkozási kedvezményt ajánlott fel a családoknak és a pedagógusoknak. A családi kedvezményt éves tagság vagy éves bérlet váltásakor azok a szülők vehették igénybe, akiknek 16 év alatti gyermeke már a könyvtár tagja, vagy vele együtt iratkoztak be. A kedvezményre mindkét szülő jogosult volt. A pedagógusok – óvodapedagógusok, általános- és középiskolai tanítók és tanárok – számára a könyvtár éves tagság vagy éves bérlet váltásakor szintén 25%-os beiratkozási kedvezményt biztosított. A könyvtár ezúton is segíteni kí-

vánta a hagyományos és digitális oktatás keretében végzett munkájukat. Mindkét kedvezmény felfogható üzletpolitikai célúnak is, fontos szempontnak tartottuk, hogy ne az ingyenesség legyen a fő hívószó.

A Kortárs és kedvelt programsorozat

Az eseménysorozat célja hagyományosan a kortárs magyar irodalom népszerűsítése, műfaji megkötések és korhatár nélkül. A korábbi években sikeres *Kortárs és kedvelt* személyes közönségtalálkozókra épült, és a hozzá kapcsolódó olvasás-népszerűsítő játék online térben zajlott. Idén az Országos Könyvtári Napok keretében ezt a programsorozatot kívántuk megújítani úgy, hogy immár a közönségtalálkozók megvalósítása is online keretek között történjen.

A koncepció fontos eleme volt, hogy az online közönségtalálkozók könyvtári környezetből közvetítve valósuljanak meg, melynek fontos üzenetértéket tulajdonítottunk. Szintén tudatos döntés, hogy a közvetítések több helyszínről jelentkezzenek, bemutatva a hálózat sokszínűségét.

Az előkészületek során hálózati egyeztetéseken kerültek a sorozat helyszínei kiválasztásra, figyelembe véve az olvasók jelzéseit, hogy kit látnának szívesen a képernyőn. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár minden régiójának egy-egy könyvtára és a Központi Könyvtár adott háttérrel a beszélgetésekhez. A szervezésbe bekapcsolódtak a könyvtárak munkatársai, a tervezett online játékot pedig a Központi Könyvtár tájékoztató osztályának csapata készítette a Google Sheets felhasználásával. Ők egyben a Kortárs és kedvelt kezdeményezés hivatalos

Kortárs és kedvelt a Facebookon

Facebook-oldalának kezelői is, immár évek óta. A kreatív anyagok készítéséhez ingyenes képadatbázisokat, illetve szerkesztőprogramokat használtunk.

Október 5-én, hétfőn a népszerű gyerek- és kamaszregény-íróval, *Kertész Erzsivel* a Terézvárosi Gyerekkönyvtárból közvetítettünk találkozót, beszélgetőtársa Kaszás Veronika volt. Másnap Rákoskeresztúrról jelentkeztünk be *Grecsó Krisztiánnal*, majd csütörtökön Központi Könyvtárunkból *Háy Jánossal*, mindkettjükkel e cikk egyik társszerzője, Farkas Ferenc beszélgetett. Végül pénteken *Tóth Krisztinával* Bárdos Deák Ágnes ült egy asztalhoz.

Kertész Erzsivel Kaszás Veronika beszélget

A Terézvárosi Gyerekkönyvtár vezetője, Kaszás Veronika nagyon elkötelezett a gyermek- és ifjúsági korosztály iránt, ezért szívesen vállalta, hogy a kérdező szerepben kalauzolja el az olvasóit Kertész Ersi irodalmi világába. A hangulatos meseerdőt megidéző könyvtári enteriőr a közreműködőket is elvarázsolta,

Online találkozó Grecsó Krisztiánnal

hiszen könnyedén és szórakoztatóan kitöltötték a rendelkezésükre álló kétórás időtartamot.

A mély, társadalmi kérdésekről és a látszólag általános, de mégis inkább új szemszögből megragadott élethelyzetekről Grecsó Krisztián és Háy János megkapó nyíltsággal osztotta meg gondolatait. A kérdések elsősorban a két író legújabb kötetéből nyertek inspirációt.

Bárdos Deák Ágnes avatott ismerősként találkozott Tóth Krisztinával, a beszélgetésük érintett múltbeli közös élményeket és reflexiókat a jelen helyzetre. Mindezt sok-sok részlet fűszerezte Tóth Krisztina novelláiból és verseiből.

Tóth Krisztina Párducpompá című kötetéből olvas fel

A meghívott írók kivétel nélkül reflektáltak a könyvtári környezetre, számot adtak könyvtári emlékeikről, de rendre szót ejtettek a könyvtár, az olvasás szerepéről, fontosságáról is. Az azért elmondható, hogy az olvasásnépszerűsítésnek inkább olvasói identitás erősítő szerepe van, kevesek lehetnek, akik egy-egy kampány hatására vesznek kezükbe könyvet, de annál többen, akiknek figyelmét felhívhatja alkotókra, művekre, vagy magának az olvasásnak a fontosságára.

A felkért közreműködők maguk is egyfajta kísérletként tekintettek az online megvalósítási formára. Partnernek megnyertük a Papageno kulturális portált, amely a közvetítések technikai lebonyolítása mellett a potenciális célközönség eléréséhez is hozzájárult saját portálján, VIMEO-csatornáján és közösségimédia-felületein.

Az egyes helyszíneken követtük a Facebook-oldalon érkező kommenteket. A releváns kérdéseket azonnal továbbadtuk a moderátornak, hogy „szerkessze be” a műsorba. Így azokat a szerző közvetlenül megválaszolhatta a közönségnek. Egyébként a kommentelők egymásnak is adtak instant válaszokat.

Az egyes videók megtekintéseinek száma 4300-5700 között mozgott, amit sikerként könyveltünk el, a megtekintések mintegy felét értük el élőben, a másik felét pedig a visszánézések során. Az első találkozónak technikai tanulságai is vol-

Háy Jánossal Farkas Ferenc beszélget

tak, a 4G mobil router a hálózati kapacitások egyenetlensége miatt nem bizonyult elégségesnek, ezt végül kiküszöbölte a HD helyett választott SD képminőség.

A találkozókhoz napi online játék is társult közösségimédia-felületünkön, melynek díjazása a közreműködők két-két kötete volt, amelyeket értéknövelő szándékkal dedikáltunk is minden szerzővel. Több mint száznyolcvan játékos vett részt mind az öt fordulóban, ebből harmincegyen értek el telitalálatot, és közülük sorsolás útján hárman kaphatták meg az egyenként nyolc-nyolc kötetből álló könyvcsomagot.

Komplex sajtóanyagok révén a programsorozat bekerült az M5 Híradóba, a Kossuth Rádió Napközben című adásába, írt róla több felület a Híradó.hu portáltól a Népszaváig, ráadásul különböző rádióadókba is beverekedte magát, kezdve a Jazzy Rádiótól egészen a Katolikus Rádióig. A Grecsó Krisztiánnal és a Háy Jánossal folytatott beszélgetést pedig részletesen feldolgozott a Litera portál tudósítás formájában.*

Célunk tehát, hogy a rendhagyó feltételek között is elérjük célcsoportunkat, sőt, tágítsunk rajta, – alkalmazkodva a külső körülményekhez – megvalósult. A közösségi médiában a szokásos látogatottságunk tízszeresét mérhettük, az interakciók száma pedig még ennél is nagyobb mértékben emelkedett, és mindemelett 10%-os növekedést mutatott a követők száma.

A továbbiakban – amikor normalizálódnak a járványhelyzet miatti viszonyok – feltétlenül szükségesnek tartjuk a rendezvények online térben való közvetítését is, meghagyva ugyanakkor a személyes találkozók egyedi, vagy ahogyan egyik vendégünk, Grecsó Krisztián fogalmazott: delikát élményét.

* Kincse Tamara: *Magáról többet.* = Litera.hu, 2020. október 13. <https://litera.hu/magazin/tudositas/magarol-tobbet.html> (2020.11.20.); Györi Enikő: „Az törvényszerű, hogy az író élete unalmas”. = Litera.hu, 2020. október 16. <https://litera.hu/magazin/tudositas/az-torvenyszeru-hogy-az-iro-elete-unalmas.html> (2020.11.20.)

Ásványi Ilona – Kövécs Ildikó

„Ne veszítsétek el tehát bátor bizalmatokat”

Egyházi könyvtárosok és könyvtárak a pandémia második hullámában

*Mindenfelől szorongatnak, de össze nem szorítanak,
bizonytalanságban élünk, de kétségbe nem esünk,
üldözést szenvedünk, de elhagyottak nem vagyunk,
földre terítenek, de el nem pusztulunk.
(2Kor 4, 8–9)*

A COVID-járvány első hulláma

2020 májusában a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) koordinálásával az Egyházi Könyvtárak Egyesülete (EKE), az Informatikai és Könyvtári Szövetséggel (IKSZ), a Könyvtárostanárok Egyesületével (KTE), az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumával (EKK) és a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségével (MOKSZ) együtt részt vett annak a részletes szakmai ajánlásnak az elkészítésében, mely segítette a könyvtárosokat a könyvtárak újraindításában a COVID-járvány első hulláma után.

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülete egy teljes helyzetképet juttatott el az MKE-hez, mely a járványt megelőző közelmúltat is vázolta, és az akkori jelenről is szólt. Ez az összefoglalás megjelent az MKE² és az EKE honlapján³, valamint szerkesztett formában a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 2020. májusi számában.⁴

A járvány témában az EKE Hírlevelének egy COVID-19 különszáma is készült, az egyházi könyvtárosok tudósításaiból.⁵ A beszámoló arról szólt, hogyan élték meg a járvány első hullámát a többségében hívő és vallásos egyházi könyvtárosok.

Az összefoglalóban, annak megvilágítására, hogy kik is és milyenek is az egyházi könyvtárosok, a keresztény apologikus irodalom egyik talán legkorábbi példájából, a *Levél Diognétoszhoz* című írásból idéztünk. Az egyházi könyvtárosok – állapítottuk meg – „Férfiak és nők, anyák és apák, teológusok és laikus hívők, történészek, kultúrtörténészek, irodalmárok, tanárok és könyvtárosok. Olyan könyvtárosok, mint a más könyvtártípusokban (települési, szak, felsőoktatási, iskolai könyvtár) dolgozók, úgy érintette őket is a járvány, mint másokat, ugyanolyan vagy hasonló életállapotú vagy foglalkozású honfitársainkat. Ugyanolyanok, ám valamiben talán mégis különböznek: abban, hogy világképükben, lelkületükben az örökkévalóságra berendezkedettek, akik nem ritkán több száz éves gyűjteményekben végzik könyvtárosi munkájukat.”⁶

A COVID-járvány második hulláma

2020. október közepén a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros szerkesztőjétől kaptunk felkérést, hogy örömmel fogadna egy újabb beszámolót az egyházi könyvtárakról: hogyan indult újra az élet, illetve hogyan működnek az egyházi könyvtárak a járvány második hullámában.

Bár sok bizonytalanság volt bennünk azzal kapcsolatban, hogy vajon mi újat írhatnánk a járvány okozta folyamatos szorongatásban, amikor igazában azt sem tudjuk, hogy mikor kezdődött el a második hullám, és teljesen bizonytalan a jövő; mikor mind a magánéletünket, mind a munkánkat át-átszövi az aggodás szereteteinkért, barátainkért és munkatársainkért, végül mégis belefogtunk egy újabb beszámoló elkészítésébe. Ez a júniusi újraindulásról – bár több helyen, nem csak az oktatási intézmények könyvtáraiban, nyári szünet következett az első hullám után –, illetve a szeptember óta eltelt két hónapról szól, úgy, hogy tudjuk, a járványhelyzet és ezzel az életünk, munkánk napról-napra, kiszámíthatatlanul változik.

Míg az első helyzetképet az egyházi könyvtáros kollégák szöveges beszámolója alapján készítettük, a másodikhoz egy kérdőívet állítottunk össze, melynek beküldési határideje október 30-a volt, így tanulmányunk az október végi állapotról mutat pillanatképet.

Bevezetés

A mostani helyzetkép elé mottóul választott idézetet Szent Pálnak a korintusi hívekhez írt második levelében olvashatjuk a Szentírásban. Ezek a levelek egy élő közösségnek szólnak, hús-vér embereknek, akik megpróbálták megélni a kereszténységet azonos és más vallású, vagy éppen nem vallásos emberek között, egy valós társadalmi, gazdasági, politikai helyzetben. Mindennapjaik nemcsak imádsággal teltek, hanem ki-ki űzte a maga mesterségét, foglalkozását, ahogyan a korábban köztük hosszan időző Szent Pál is dolgozott, aki sátorkészítő volt. Ugyanakkor megpróbálták elmélyedni a hitükben, megerősödni az istenkapcsolatban.

latukban, megélni az evangéliumot és gyakorolni a vallásukat. Mivel a kereszténység még nem szilárdult meg, és nem intézményesült, valamint ők is csak emberek voltak, óhatatlan, hogy a mindennapi és a hitélet között néha feszültségek keletkeztek. Olykor a hitükkel kapcsolatban is felmerültek bennük bizonyos kérdések, és a körülöttük zajló eseményeket, történéseket, néha szorongással és félelemmel, de mindig újjáéledő reménnyel élték meg.

A mottóul választott verseket a következő megállapítás előzi meg: „Ezt a kincset – a még korábbi versekből kiderül, hogy Isten dicsőségének ismeretét, magát a hitet – cserépedényben őrizzük, hogy az erő túlaradó nagyságát ne magunknak, hanem Istennek tulajdonítsuk.” (2Kor 4, 7)

A fentiekkel az első beszámolóban vázolt képet szerettük volna tovább árnyalni. Azt, hogy a mai egyházi könyvtárosok ugyanúgy élék át a járvány szorongatását a magánéletükben és a munkájukban, mint bármelyik más ember; hitük, bizalmuk, reményük ellenére átjárja őket olykor az aggodalom, félelem, de a bizakodás és a remény is a Gondviselésben; vagyis égre emelt tekintettel, de két lábbal járnak a földön.

A felmérés

Ahogy a nem egyházi könyvtárak alkotta rendszer gerincét, a közigazgatási határoknak megfelelően a megyei könyvtárak, úgy az egyházi könyvtári hálózat vázát az *egyházmegyei* (katolikusoknál) és az *egyházkerületi* (reformátusoknál) könyvtárak alkotják. Ezen túl vannak kvázi országos hatókörű és kis gyülekezeti könyvtárak. Külön csoportot alkothatnak az egyházi középiskolai és felsőoktatási könyvtárak.

A COVID második hullámáról szóló felmérésben az EKE 62 tagkönyvtárából 31 vett részt.

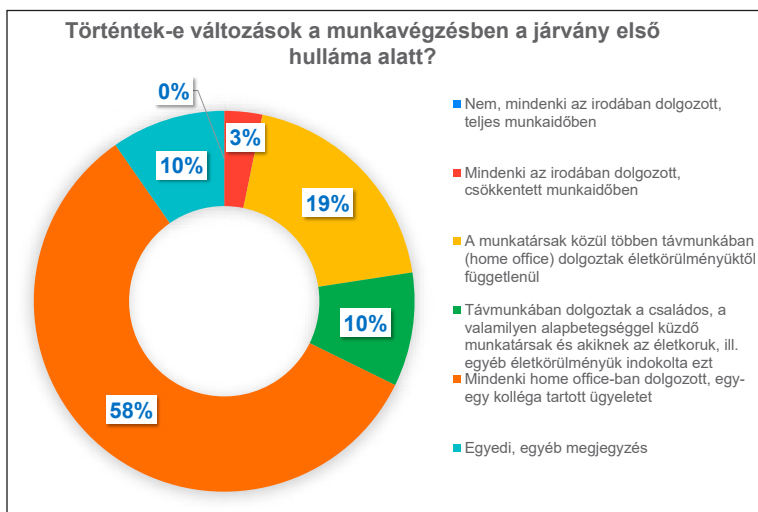
A válaszadó könyvtárak felekezeti megoszlásai: 17 katolikus, 7 református, 5 evangélikus, 1 izraelita és 1 unitárius. (Ez tükrözi az egyesületben is meglévő felekezeti összetétel arányát.)

Könyvtártípusok szerint csoportosítva: 8 egyházkerületi/egyházmegyei könyvtár, 13 felsőoktatási könyvtár, 4 gyülekezeti, gyűjteményi könyvtár, 2 iskolai könyvtár, 2 országos hatókörű és 2 szerzetesi könyvtár válaszolt kérdéseinkre.

Az első és második kérdésben a munkavégzésre (home office vagy iroda) kérdeztünk rá a járvány első és második hullámában.

A járvány első hullámában, ahogy az országban mindenütt, az egyházi könyvtárakban is megváltozott a munkarend. Mindegyik könyvtárban történtek változások, egyik könyvtárban sem folytatódott a munka a korábban megszokott rendben. Senki nem válaszolta azt, hogy mindenki az irodában dolgozott, teljes munkaidőben. A válaszadó könyvtárak 58%-ában home office-ban dolgoztak a könyvtárosok, ügyeletet tartva. A könyvtárak 19%-ában a munkatársak közül

többben távmunkában dolgoztak életkörülményüktől függetlenül, 10%-ban távmunkában dolgoztak a családos és a valamilyen alapbetegséggel küzdő munkatársak, valamint akiknek az életkora és egyéb életkörülményei indokolták ezt. Tehát összességében a válaszadó könyvtárak 87%-ában a home office valamilyen formája működött. A könyvtárak 10%-a adott egyéb választ, például, hogy „a négy alkalmazott közül hármat csökkentett fizetéssel hazaküldött a fenntartó, egy kolléga járt be az online igények teljesítésére”.

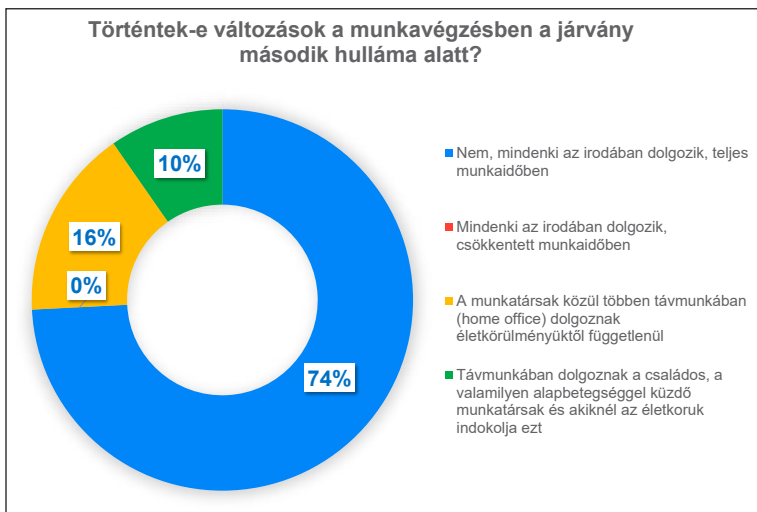

1. kérdés

A munkavégzés szempontjából, a második hullámban az egyházi könyvtárakra szintén az országos tendencia jellemző. A felmérés lezárásig a könyvtárak 74%-ában teljes munkaidőben, a könyvtárban, 26%-ában részben home office-ban dolgoznak a munkatársak. Ezt a lehetőséget a fenntartók a foglalkoztatottak életkörülményeit figyelembe véve tették lehetővé, vagy ettől függetlenül engedélyezték. Van olyan könyvtár, ahol felváltva, heti váltásban vannak bent a könyvtárosok a könyvtárban, egyébként otthonról végzik a munkájukat.

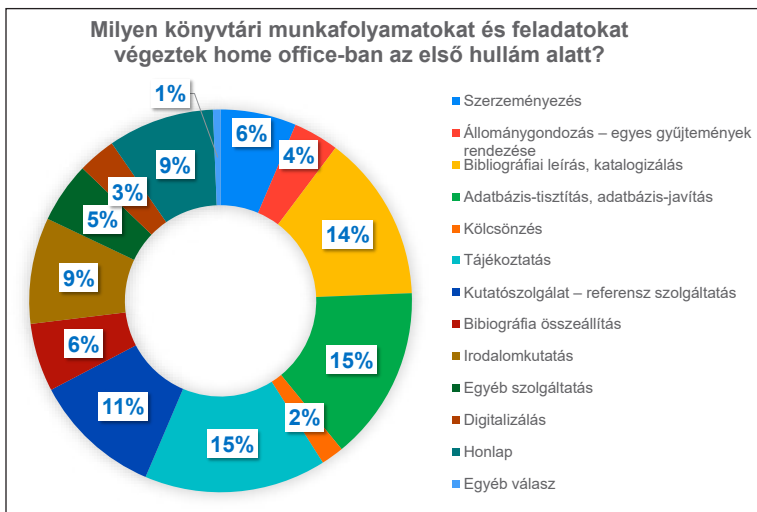
A 3. kérdésben arra a kérdésre kerestük a választ, hogy milyen könyvtári munkafolyamatokat és feladatokat végeztek home office-ban az első hullám alatt.

A felsorolt lehetőségek közül többet lehetett bejelölni. Az első hullám alatt legnagyobb mértékben a bibliográfiai leírást, katalogizálást (14%) és adatbázisztisztítást, adatbázis-javítást (15%) tudták otthon végezni a kollégák. Hasonló arányban működött az egy-egy adatra kiterjedő tájékoztatás (15%) és a több munkát igénylő kutatószolgálati munka (11%). 9% frissítette, bővítette, idegen nyelven is közzétette a honlapját, és szintén 9% végzett irodalomkutatást, 6%

2. kérdés

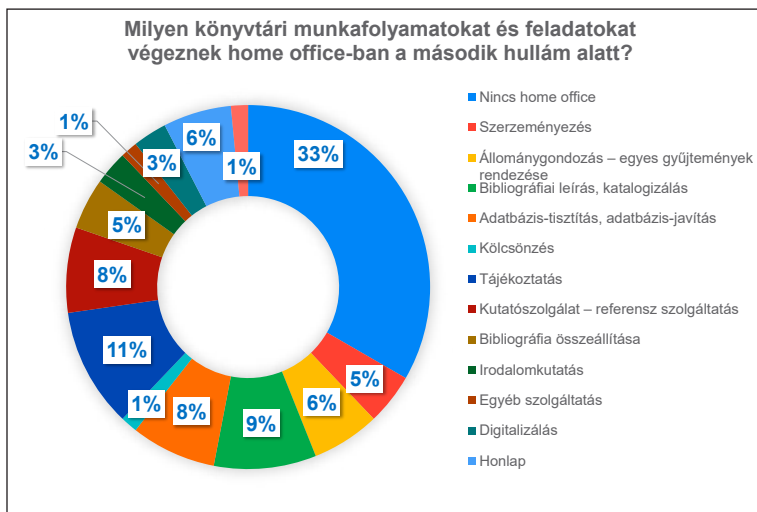
állított össze tematikus bibliográfiát, és ugyancsak 6% tudta otthonról végezni a szerzeményezést. Az egyéb elvégzett feladatok között említették a kollégák az MTMT és a MATARKA bővítését, valamint, hogy tájékoztató anyagokat készítettek, tudományos kutatómunkát folytattak, publikációt írtak. Egy könyvtárban: „Álljunk meg egy könyvtári látnivalóra” címmel virtuális kiállítást rendeztek.

3. kérdés

A 4. kérdésben arra a kérdésre vártuk a választ, hogy a második hullámban – amennyiben van home office – milyen könyvtári munkafolyamatokat végeznek távmunkában.

A járvány második hullámában – egyelőre – a könyvtárak 33%-ában nincs home office. Csökkent a katalogizáló munka (9%), és az adatbázis-tisztítás (8%). A tájékoztatás mint szolgáltatás 11%-ra, a kutatószolgálat 8%-ra esett vissza, aminek az lehet az oka, hogy az első hullám után több könyvtárban nyári szünet következett, és a második hullám, megterhelve az embereket, nemcsak a személyes, de a távhasználatok számát is befolyásolja. A kölcsönzéssel, mint szolgáltatással kapcsolatban szeretnénk megjegyezni, hogy az első hullám alatt csupán 1% volt, a második hullámban pedig mindössze 2%. Ennek az alacsony számadatnak az az oka, hogy az egyházi szakkönyvtárak használóinak többsége olyan tudományos kutató, aki helyben használja a muzeális vagy egyéb szakdokumentumokat. A modern felsőoktatási könyvtárak között pedig olyan is akad, melyben a kölcsönzés nem, csak a helyben használat lehetséges.

4. kérdés

Mivel a járvány jelentős hatással volt és van a gazdaságra is, az 5. kérdésben arra kérdeztünk rá, hogy milyen változások történtek a humán erőforrásban a járvány első hulláma alatt, illetve azt követően.

Szerencsére egyik könyvtárban sem kellett teljes állású dolgozót elküldeni, és a könyvtárak háromnegyedében nem történt változás. Egy könyvtárban megváltak a nyugdíjas kollégától, két helyen a megbízási és vállalkozási szerződéssel foglalkoztatott munkatárssal bontottak szerződést. Egy könyvtárban egy gyereket váró kismama ment el táppénzre, egy másikban egy fő saját döntése alapján távozott.

Egy könyvtárban plusz szabadságot biztosítottak az otthonmaradás idejére, egy helyen csökkentett fizetéssel maradtak otthon a dolgozók, szintén egy helyen módosított munkaszerződéssel, csökkentett fizetéssel otthon maradt a négy főből három.

A 6. kérdéssel azt próbáltuk feltérképezni, hogy milyen szociális intézkedéseket tett a fenntartó a járvány miatt bekövetkezett gazdasági nehézségek kezelésére az első hullám alatt.

A könyvtárak 80%-ában nem történt változás, nem hozott a fenntartó intézkedéseket. Három helyen csökkentették a munkabért, máshol a minőségi bérpótlékot, a pluszjuttatásokat vonták el. Egy helyen – a fenntartó intézményben, tehát a tágabb munkahelyen – prémiumjuttatást kaptak a „frontvonalban” dolgozók, és a vezetői fizetésekből létrehozott szolidaritási alapot hoztak létre a rászorulóknak számára. Egy könyvtár jelezte, hogy a karantén idejére a szabadságokat is felhasználhatták a dolgozók, a törvényes kereteken belül.

A 7. kérdéssel rákérdeztünk, hogy ki döntött az újraindítás időpontjáról és a második hullám alatti nyitvatartásról, működésről.

A könyvtárak 42%-ánál a fenntartó, 26%-ánál saját hatáskörben a könyvtárvezető határozta meg az újraindítás időpontját, és döntött a második hullám alatti működésről. 26% válaszolta, hogy érzékelhetően a kormány javaslatait, utasításait követték az újraindításkor. 6% válaszolta azt, hogy követve az országos utasításokat a fenntartó és a könyvtáros közösen döntött a működésről.

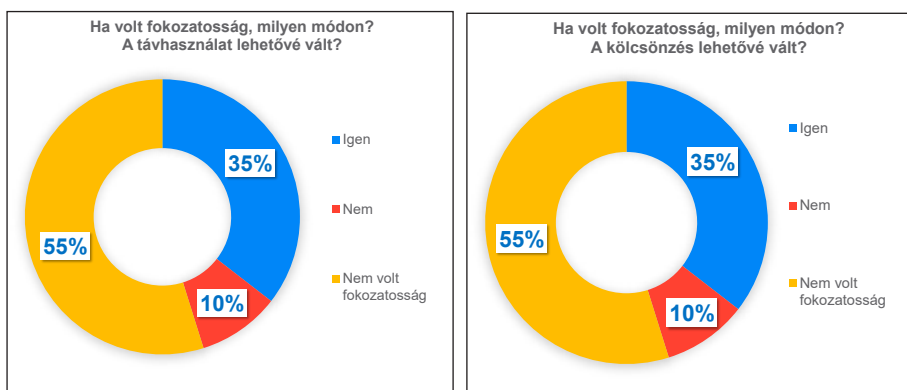
7. kérdés

A 8. kérdésben arra vártuk a választ, hogy volt-e fokozatosság az újraindításban.

A könyvtárak valamivel több, mint felében volt fokozatosság.

Amennyiben volt fokozatosság, a 9. kérdés négy alkérdésével különböző szolgáltatások (távhasználat, kölcsönzés, olvasó- és kutatóterem használata, rendezvények) újraindítására kérdeztünk rá.

A felmérés eredménye azt mutatja, hogy az első hullám utáni nyitást követően a távhasználat és a kölcsönzés a válaszadó könyvtárak 35%-ában vált lehetővé és 10%-ában nem; 55%-ában a szokott módon működött a könyvtár, tehát minden korábbi szolgáltatás egyszerre indult el újra, illetve volt, ahol korábban sem volt kölcsönzés.

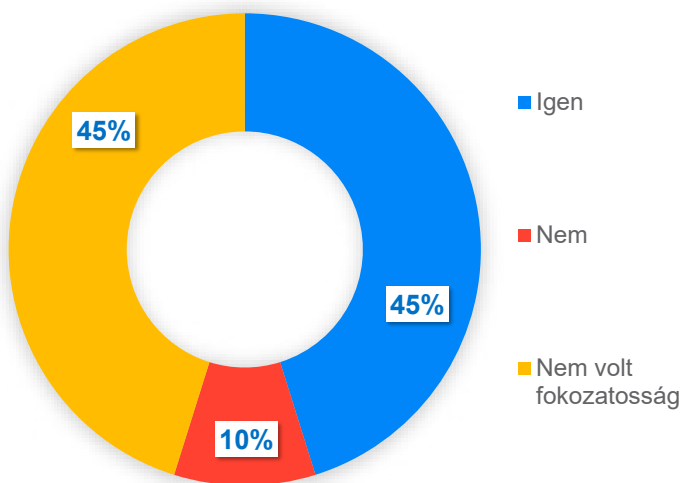

9/a. és 9/b. kérdés

A könyvtárak 45%-a nyitotta meg az olvasó- és kutatóterem kapuit, tehát nagyobb arányban kezdett el működni ez az amúgy erre a könyvtártípusra jellemző szolgáltatás, mint a kölcsönzés és távhasználat: lásd előző kérdés és ábra. A könyvtárak 10%-a teljesen zárva maradt: nem volt lehetséges sem a helyben használat, sem a kölcsönzés, sem a távhasználat. Ugyancsak 45% válaszolta azt, hogy nem volt fokozatosság, tehát a szokott módon és időben lehetőségessé vált a kutatás is az adott könyvtárban.

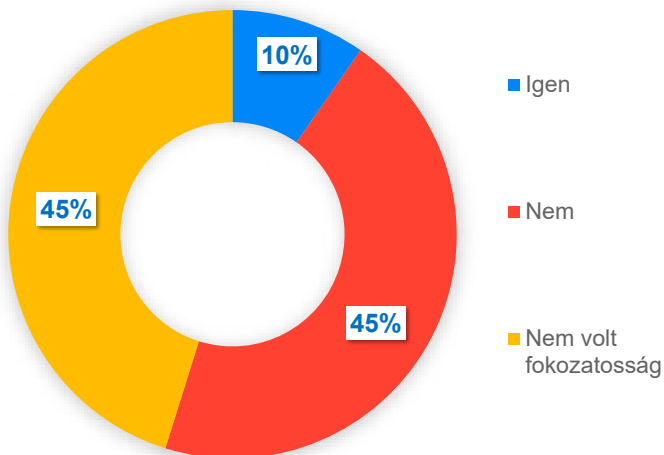
Ami a könyvtári rendezvényeket illeti, 45% mondta azt, hogy nem történt változás – ez jelentheti azt, hogy a könyvtár maga vagy a fenntartó intézménnyel együtt: főiskola, egyetem, egyházmegye, egyházkerület stb. ugyanúgy megvalósított rendezvényeket, de azt is, hogy nem gyakoriak a könyvtári rendezvények. Jellemző rendezvények az egyházi könyvtárakra: ismeretterjesztő előadások, szakmai bemutatók, rendhagyó tematikus tanórák, koncertek, könyvbemutatók, kiállítások, díjátadók.

**Ha volt fokozatosság, milyen módon?
Az olvasó- és a kutatóterem használata lehetővé vált?**

9/c. kérdés

**Ha volt fokozatosság, milyen módon?
A rendezvények szervezése, megtartása lehetővé vált?**

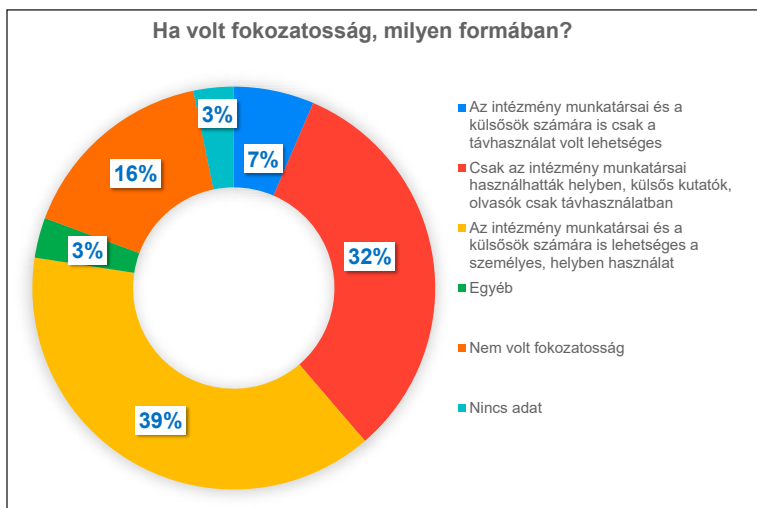
9/d. kérdés

A 10. kérdésben arra kerestük a választ, hogy volt-e fokozatosság a felhasználói csoportok közötti differenciálásban.

A válaszadók egyharmada mondta azt, hogy volt fokozatosság és kétharmada válaszolta azt, hogy nem volt.

Amennyiben volt fokozatosság, a 11. kérdésben azt is megkérdeztük, hogyan érvényesült ez.

Az intézmény munkatársai és a külsősök számára is csak a távhasználat volt lehetséges a válaszadó könyvtárak 7%-ában. Csak az intézmény munkatársai használhatták helyben, külsős kutatók, olvasók csak távhasználatban a könyvtárak 32%-át. Az intézmény munkatársai és a külsősök számára is lehetséges a személyes, helyben használat a könyvtárak 39%-ában. A könyvtárak 16%-a válaszolta azt, hogy az újrainvitást követően a könyvtár azonnal a megszokott módon működött, a külsős és belső könyvtárhasználók számára minden korábbi szolgáltatás elérhetővé vált. 3%, a felsőoktatási könyvtárak közül válaszolta, hogy a különböző egyetemi évfolyamok elkülönített csoportokban használhatták az olvasótermet, és minden csoport után fertőtlenítettek. A kölcsönzési időben bárki bejöhett, a visszahozott könyvek karanténba kerültek. A válaszadók 3%-ától nem kaptunk erre vonatkozó adatokat.

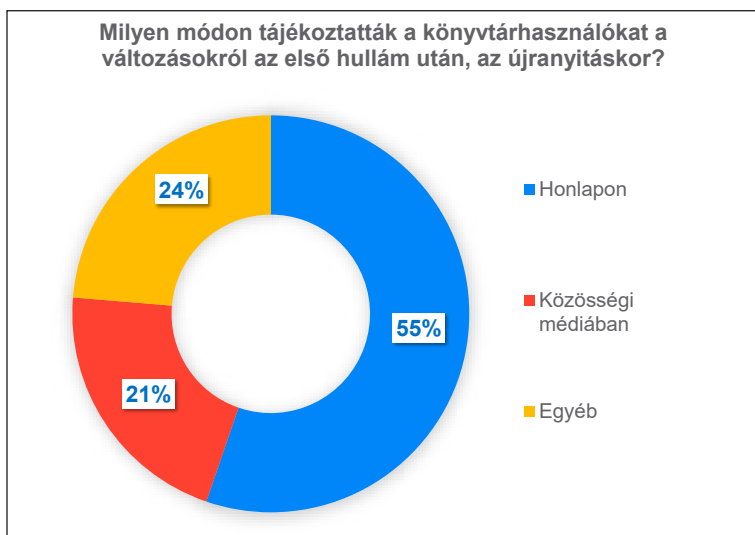

11. kérdés

Ezután (12. kérdés) arra kérdeztünk rá, hogy milyen módon tájékoztatták a könyvtárhasználókat a változásokról az első hullám után, az újrainvitáskor?

A megadott válaszlehetőségek közül többet is bejelölhettek a válaszadók, hiszen a tájékoztatás hatékonyságának lényege a különféle kommunikációs csatornák egyidejű használata.

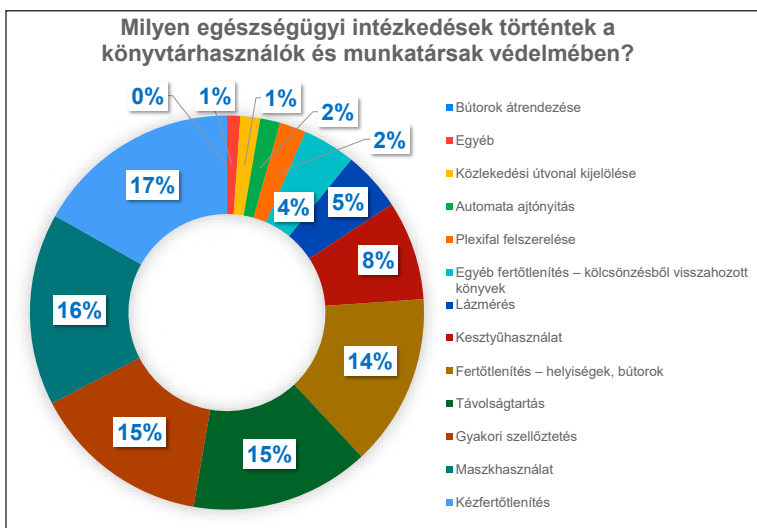
A könyvtárak 55%-a a honlapon, 21% a közösségi médiában, 24% egyéb módon: e-mailben, intézményi körlevélben, hirdetőtáblán, faliújságon, levelezőlistán, a tanulmányi osztály által küldött levélben, illetve a fentiek közül több módon adott tájékoztatást az újrainyitásról.

12. kérdés

Arra is kíváncsiak voltunk (13. kérdés), hogy milyen egészségügyi intézkedések történtek a könyvtárhasználók és a munkatársak védelmében.

A kérdésnél több lehetőség közül lehetett választani. Látszik, hogy a könyvtáros kollégák betartják a szabályokat. A kézfertőtlenítés, a maszk használata szinte minden, a gyakori szellőztetés, a távolságtartás, a felületek fertőtlenítése a legtöbb könyvtárban gyakorlat. A védőkesztyű viselése is jellemző a könyvtárak felében. (A muzeális dokumentumokat egyébként is védőkesztyűben fogják meg, ha esetleg restaurálásra előkészített, netán fertőzött állományrészről van szó, akkor a maszk használata is ajánlott, nem járványos időben is.) A lázmérés, plexifal, automata ajtónyitás, közlekedési útvonal kijelölése is több könyvtárra jellemző. Az egyéb válaszok között a következők szerepeltek: a visszahozott könyvek karanténba helyezése, a munkatársak külön helyiségben, egyedül végzik a munkát, és egyszerre csak két fő tartózkodhat bent egy-egy helyiségben. Azonban az is feltételezhető, hogy a könyvek karanténba helyezése a legtöbb könyvtárban megvalósul, csak a válaszadó kollégák az eszközfertőtlenítés válaszlehetőségeihez sorolták be.

13. kérdés

Ezután arra kérdeztünk rá, (14. kérdés), hogy a 7–13. kérdésre adott válasz változott-e és ha igen, hogyan a járvány második hulláma kitörésekor. Az elmúlt időszakban (nyár vége óta) milyen tapasztalatok vannak a könyvtárhasználat terén.

Az egyházi könyvtárak nagy része az első hullám alatt is folyamatosan üzemelő fenntartó intézményben – főiskola, egyházkerületi, egyházmegyei hivatal, kolostor stb. – működik, ezért az első hullám alatt a tanárok, szerzetesek vagy más munkatársak folyamatosan használhatták a könyvtárat, sőt volt olyan könyvtár, ahol a kutatómunka felerősödött a kifelé zárt könyvtárban.

A járvány második hulláma alatt a legtöbb könyvtárban a könyvtárhasználók száma alacsonyabb lett; az olvasók ugyanis előnyben részesítik a távhasználatot. Több intézményben a könyvtár személyes használata – kölcsönzés, kutatás – külsős könyvtárhasználók számára még mindig nem lehetséges, az újrainytás óta sem. A járványügyi intézkedéseket, egészségügyi előírásokat a könyvtárosok és a könyvtárhasználók is még erőteljesebben betartják most, mint az első hullám alatt; a könyvtárak tapasztaltabbak lettek, automatikussá vált a védekezés.

A könyvtárosok mentális állapotával kapcsolatban azt is megkérdeztük (15. kérdés), hogy milyen változások vannak a könyvtári munkatársak hangulatában, közérzetében.

A legtöbb könyvtárban – ahogy a társadalom egészében vagy egy családon belül is – a könyvtárosok hangulata változó, hullámzó, akár napról napra alakuló a járványügyi hírektől függően. Egyrészt a pandémia második hulláma alatt

folyamatos vagy éppen fokozódó bizonytalanság, feszültség, félelem, szorongás érzékelhető, hiszen egy ismeretlen veszéllyel állunk szemben. A kiszámíthatatlanság miatti aggodalmaskodás és tehetetlenség is kialakult sokakban, így a hangulat az egyes könyvtárakban – érthető módon – nyomasztóvá vált. Néhány könyvtár jelezte – nyilván a személyes érintettségtől függően – hogy fáradnak, fáradtak vagy kiábrándultak a kollégák.

Ugyanakkor – az egyházi könyvtárosok hívő emberek – reménykedés, bizalom is van bennük és ráhagyatkozás a Gondviselésre. Több könyvtár válaszolta azt, hogy minden nehézségen túl jó a hangulat a könyvtárban. Azt is, hogy a fizikai távolságtartás ellenére empatikusabbak, segítőkészebbek lettek a munkatársak. Talán a vallásosságnak köszönhetően, a pozitív életérzést erősítik magukban és egymásban, higgadtak, nyugodtak, és erre tudatosan törekszenek is. Küzdenek a depresszió és a szorongás ellen, bíznak Isten kegyelmében.

A pozitív életérzést erősíti, ha a fenntartó részéről azt tapasztalják, hogy kellő időben megfelelő óvintézkedéseket hoz, megteremti az egészségügyi védekezés feltételeit, és betartatja azokat. Mindezt fokozza, ha folyamatos és nyílt a kommunikáció a fenntartó és a könyvtár vezetője, illetve a könyvtár vezetője és a munkatársai között; ha közösen hoznak meg bizonyos, a könyvtár működésére és működtetésére vonatkozó, valamint a védekezésre irányuló, egészségügyi szabályokat. A járvány okozta gazdasági nehézségek a fenntartó intézményeket is sújtják, több helyen kellett megszorító intézkedéseket bevezetni. Néhány könyvtárban történt bércsökkenés, prémiumelvonás, megtörtént, hogy fizetés nélküli szabadságra küldték a kollégákat, de megőrizték a státuszukat. Máshol felbontották a szerződést a megbízási vagy vállalkozási szerződéssel foglalkoztatott kollégák esetében, és megváltak a nyugdíjas munkatársaktól. De megnyugtató, hogy a fenntartó kezeli a nehézségeket: lehetőséget biztosít az otthoni munkavégzésre, okosan gazdálkodik a szabadságokkal; plusz szabadnapokat biztosít. Arra is volt példa, hogy a nehezebb anyagi helyzetben prémiumot kaptak a kollégák a helytállásukért, valamint van olyan munkáltató, ahol a vezetők lemondtak három havi fizetésük 10-25%-áról, melyből szolidaritási alap keletkezett az intézmény más munkatársai számára. Megnyugtató, pozitív, hogy a munkáltatók lehetőséget biztosítottak az otthoni munkavégzésre, és megteremtették ennek feltételeit az első hullám alatt és azt a második hullámban is megteszik, ha szükséges.

A járvány más-más módon jelentkezett és van jelen a fővárosban és vidéken, ezért – a kollégák javaslatára – a 16. kérdésben arra is rákérdeztünk, hogy a járvány következtében történt-e változás a munkahely megközelítésében, és ha igen, milyen módon változott.

A válaszokból kiderült, hogy a munkatársak kerülik a tömegközlekedést, aki teheti átváltott kerékpárra, autóra. Más helyen a tömegközlekedés csúcsidezeit próbálják elkerülni, ezért változott a munkába járás időpontja. Van olyan

könyvtár, ahol a kollégák közül néhányan, akik kizárólag otthonról dolgoznak, csak heti egyszer járnak be a könyvtárba.

A személyiségi jogokat tiszteletben tartva, általánosságban arra is rákérdeztünk a 17. kérdésben, hogy volt-e közvetlen érintettség (tesztelési kötelezettség, kapcsolatok miatt karantén, pozitív teszt, megbetegedés) a munkatársak körében.

A válaszadók 61%-ánál nem volt érintettség, 19%-nál volt a tágabb munkahelyen, 7%-nál a könyvtárban, 13%-nál családi vonatkozásban. Egyes könyvtárakban a második hullám alatt több a járványban érintett kolléga: betegként vagy kontakt személyként karanténba kényszerülve egyaránt. Mivel az egyházi könyvtárakban átlagosan 3-5 kolléga dolgozik, és több könyvtárat csak 1 vagy 2 könyvtáros üzemeltet, amennyiben érintett lesz valamelyikük vagy a kollégák közül többen, a könyvtárnak emiatt be kell zárni. ⁷

A következő négy kérdésre (18–21. kérdés) szöveges válaszokat vártunk a járvány első és második hulláma alatti jó és rossz tapasztalatokról.

18. kérdés: A járvány első hulláma alatti jó tapasztalatok:

- A távhasználatok száma megnőtt, felértékelődött a digitalizált könyvtári állomány;
- a kutatók is fokozottabban veszik igénybe digitálisan a szolgáltatásokat;
- megbecsült lett az online tájékoztatás;
- több idő jutott a honlapok és egyéb kommunikációs eszközök frissítésére, bővítésére, vagyis a „reklámra”, ami szinte azonnal hatott, és vonzotta az olvasókat;
- elmaradt feladatokat sikerült elvégezni;
- több helyen jelentősen haladtak a retrospektív feldolgozásban;
- az adatbázis-tisztítás és -javítás következtében pontosabb katalógusok állnak rendelkezésre;
- sok elismerő szót kaptak a könyvtárosok a helytállásukért mind a fenntartó, mind a könyvtárhasználók részéről;
- a távmunka kihívások elé állította a fenntartókat, de kiválóan tudták biztosítani a technikai, informatikai hátteret, és a kényszerhelyzetben javult a szervezeti kultúra is egyes munkahelyeken, a fenntartók felelős gazdaként gondozták a könyvtárakat;
- felértékelődött a könyvtárosok munkája, és az őket ért megbecsülés jobb közérzetet biztosított számukra;
- a könyvtárhasználók kényszerűségből felfedezték és megismerkedtek a könyvtárak 0–24 órás szolgáltatásaival;
- jelentősen javult az olvasók jártassága az adatbázis- és katalógushasználatban;

- dicsérték a könyvtárosok helyzetét és verbálisan ki is fejezték tetszésüket.

Általános vélemény, hogy a „lelassult” élet miatt mind a könyvtárban, mind home office-ban nyugodtabban lehetett dolgozni.

A home office tapasztalatai:

- a távmunka lehetősége sokak számára megnyugtató volt, így ugyanis elkerülhetik a fertőzést, ez jó hatással volt a munkatársak közérzetére;
- az otthoni munkavégzés produktívabb és hatékonyabb volt, kevesebb volt az üresjárat;
- a munkatársak empátiája növekedett egymás iránt, annak ellenére, hogy személyesen nem találkoztak;
- a szakmai kommunikáció – tapasztalatsere – is javult, mélyült;
- nagyobb lett az összetartás a kollégák között;
- a gyerekek közül volt akinek nehezebb volt ez az időszak, de volt akinél jótékony hatással volt a családi életre, és ez a könyvtáros hangulatára, így a munkavégzésre is pozitívan hatott.

19. kérdés: A járvány első hulláma alatti rossz tapasztalatok:

- Olvasók és kutatók nélkül nem könyvtár a könyvtár. Az elnéptelenedő intézmény destruktívan hat a munkavégzésre.
- Meg kellett válni a nyugdíjas, a vállalkozási vagy megbízási szerződéssel foglalkoztatott munkatársaktól.
- Egyes gazdasági megszorító intézkedések hosszabb távon hatnak majd, kedvezőtlenül: költségvetés zárolása, egyéb plusz munkáltatói juttatások megvonása, egzisztenciális bizonytalanság.
- Nem minden fenntartó, könyvtárhasználó és könyvtáros gondolta azt, hogy a könyvtárosi munka, nyolc órában home office-ban is végezhető.
- Bizonyos feszültséget okozott a home office munkára való átállás, majd a visszaállás, valamint a járvány miatti általános bizonytalanság. Meddig tart? Hogyan tovább? Mi történik? Mi várható?
- Egyes könyvtártípusokban, ahol a helyben használat a jellemző szolgáltatási forma, ellehetetlenült a könyvtárosi munka e része, és a tájékoztatás sem volt gördülékeny – a tapasztalat az, hogy szükséges több alapvető tájékoztatási eszköz, forrásanyag, a gyűjteményre jellemző segédlet digitalizálása
- A home office-ban lehetetlen volt minden könyvtári dokumentumra vonatkozó kérés teljesítése, továbbá elmaradtak a beszerzések, leállt a katalogizálás, lehetetlenné vált az állománygondozás.
- Az előző kérdésre adott válaszokkal ellentétben többen jelezték, hogy nehezebb volt a kommunikáció a munkatársak között és hiányzott a csapatmunka.

- Voltak helyek, ahol a fenntartóval is adódtak kommunikációs nehézségek: a kollégák nem kaptak kellő tájékoztatást az adott helyzetről, a munkaadó nem indokolta a döntéseit, például indokolatlannak gondolták a munkatársak a túlzott mértékű szabadság kötelező kivételét. Nem volt egyértelmű a munkáltatói tájékoztatás, bizonytalan információk jutottak el a könyvtárosokhoz, sokszor a médián keresztül tájékozódhattak csupán.
- A home office munkaforma egyes helyeken parttalaná vált, a munka- és a szabadidő összefolyt, ennek oka lehetett az, hogy a munkatárs rosszul gazdálkodott az idejével, vagy a munkáltató nem szervezte meg körültekintően a munkát, nem szabott kereteket, és volt olyan hely, ahol a fenntartó vagy a könyvtárhasználók megkívánták, hogy a könyvtáros a munkaidőn kívül is elérhető legyen.
- A munka hatékonysága a home office-ban rosszabb, mint a munkahelyi munkavégzésben. A régi cédulakatalógus alapján történő retrospektív bibliográfiai leírás az online bibliográfiai források használata ellenére is pontatlanabb, bizonytalanabb eredményt ad, mint az autopszia alapján történő leírás.
- A fiatal (főiskolás, egyetemista) olvasók közül nem kezelte mindenki kellő komolysággal a helyzetet, újabb figyelmeztető feliratokat kellett kihelyezni.
- Az elszigetelődés, a bezártság, a kommunikáció hiánya, a bizonytalanság szinte mindenkit megviselt, nem tudtuk, mivel állunk szemben, a veszély készületlenül ért bennünket.

20. kérdés: A járvány második hulláma alatti jó tapasztalatok:

- Többen jelezték, hogy nem tapasztalnak különösebb (jó) változást, de mindenki örül, hogy a könyvtárak a szokott módon működnek, és minden szolgáltatás, beleértve a személyes, helyben használat is elérhető. Jó tapasztalat, hogy a könyvtár miliője hiányzott az első hullám alatt, könyvtárosnak és könyvtárhasználónak egyaránt.
- Az első hullám alatti bezárás alatt a munkatársak már kívánták a személyes találkozást. A home office-ban a kollégák kiegyensúlyozottabbá váltak, így hatékonyabb lett a munkavégzés a könyvtárban: jobban kihasználják és beosztják a munkaidőt. Mivel a második hullám alatt kevesebb a látogató, és vannak, akik külsős kutatókat az újrainítás után sem fogadnak, azt válaszolták, hogy nyugodtabb és gyorsabb a munkavégzés.
- Egy könyvtár jelezte, hogy átgondolva a nyitvatartást, egy mindenki számára kedvező rendet sikerült kialakítani: a hétfő és a péntek úgynevezett „fedett idő”, belső munkára és megbeszélésre szánják, ilyenkor nem fogadnak olvasót, kutatót. Egy másik intézmény azt válaszolta, hogy bár lehetőség van a helybeni munkavégzésre, de az olvasóterem zárva tart, így sok háttérfeladattal tudnak haladni (pl. leltár, könyvtári terek rendezése).

- A gyűjtemény közvetlen elérhetősége biztonságot nyújt, a beérkező kérések jobban teljesíthetők, home office-ban nem állt rendelkezésre minden tájékoztatási segédlet.
- Az első hullám online működésének pozitív hozadéka, hogy az olvasók nagyobb számban használják az online adatbázisokat, katalógusokat. A kutatók körében is felerősödött az online kutatás – ez a könyvtárakat arra ösztönzi, hogy a kutatási segédleteket, alapvető, jellemző forrásokat digitalizálják.
- Az egészségügyi intézkedéseket szigorúan betartva is hatékonyan tud működni a könyvtár. Az óvintézkedéseket mind a kollégák, mind a könyvtárhasználók fegyelmezetten betartják. Az első hullám alatt jelentős tapasztalatra tettek szert a védekezésben, ez segítség most, a második hullám során. A munkatársak empatikusabbak lettek, jobban figyelnek egymásra és az olvasókra is. Szervezettebben, felkészültebben érte a könyvtárakat a második hullám.
- Megnyugtató, hogy a munkáltatók-fenntartók rugalmasan, felelősen, támogató módon foglalkoztak a járvány okozta helyzettel. Ez egyrészt megnyilvánult a költségvetési kérdések kezelésében: pénzügyi fegyelem, takarékoság, felelős költekezés, szükség esetén megszorítás, szolidaritási alap létrehozása, segélyezés, mely intézkedéseket az első hullám után újragondolták. Másrészt érzékelhető a munkarend kialakításában: home office lehetősége, a távmunka technikai és egyéb feltételeinek megteremtése, plusz szabadság biztosítása munkaidő vagy fizetéscsökkentés árán, de a státuszok megtartása, érzékenység a munkavállalók szociális helyzetére, körülményeire. Mindez hatással volt a munkatársak pszichés állapotára, és így a szakmai munkára is.

21. kérdés: A járvány második hulláma alatti rossz tapasztalatok:

- A válaszadók csaknem harmada szerint nincsenek rossz tapasztalatok.
- A többség szerint, míg az első hullám alatt szerzett védekezési tapasztalatok bizonyos biztonságot adnak, a járvány működését igazából nem sikerült megismerni: erőssége, következménye, hatásai nagyrészt ma is kiszámíthatatlanok, mindez növeli a bizonytalanság érzetét.
- A könyvtárosok körében most nagyobb a félelem a betegségtől, mint az első hullám alatt, és bizonyos egzisztenciális bizonytalanság is tapasztalható: bármikor ismét leállhat az élet.
- A második hullám alatt többen betegedtek meg, vagy lettek kontakt személyként érintettek, de az újra kinyitó könyvtáraknak a szokott módon kell működniük. A betegség miatt hiányzó kollégák helyettesítése komoly, vagy egyenesen megoldhatatlan feladat. Az egészséges munkatársak a járvány-

helyzet miatt alapvetően is túlterheltek, és ezt csak tovább fokozza, ha helyettesíteniük kell a betegség miatt kieső kollégákat.

- A hiányzások miatt lazulnak a munkahelyi kapcsolatok, a csoportmunkát kívánó feladatokat nem lehet elvégezni.
- A könyvtárak rossz következményként élik meg, hogy kevesebb a könyvtárhasználó.
- A home office-ban elvégezhető feladatok végesek, az egyházi könyvtárak kutatóműhelyekként működnek, a helyben használat a jellemző. A teljes és széles körű tájékoztatás, kutatószolgálat csak a gyűjteményben, helyben végezhető. A teológia és segédtudományai nem fejlődnek olyan rohamosan, mint más tudományágak – kevesebb a digitalizált forrásanyag, adatbázis és egyéb segédlet, mint más területek esetében.
- Tapasztalható, hogy a különböző fenntartók különbözőképpen viselkednek. Vannak, akik az első hullám alatti gazdasági és szervezeti megszorításokat az újranyitás után feloldották, mások a bizonytalanság miatt visszatarjták, zárólják a költségvetést, ezzel bizonyos szolgáltatások, vagy a szerzeményezés, esetleg egyéb tervezett beruházás vagy eszközbeszerzés lehetetlenné válik.

Végül a mai bizonytalan helyzetben utolsó (22.) kérdésként arra kérdeztünk rá, hogy van-e a könyvtárnak a működésre vonatkozó terve egy újabb veszélyhelyzet esetére.

22. kérdés

A válaszadók 32%-a válaszolta azt, hogy nincs ilyen terve a könyvtárnak, 39% nyilatkozta azt, hogy van, az intézmények 3%-ánál pedig folyamatban van ennek kidolgozása. 16% támaszkodik az első hullám alatt szerzett tapasztalatokra, de

konkrét terve nincs. A könyvtárak 10%-a esetében a fenntartó kezeli tervszerűen a védekezéssel kapcsolatos szabályozásokat.

Összegzés

Ahogy a beszámoló elején is jeleztük, a kérdőívre adott válaszok, a járvány első hulláma utáni időszakra vonatkoznak, az október 31-iki állapotot tükrözik. A járvány, azóta felerősödött, ma már mindenki elmondhatja, hogy egyre több a beteg és a járványban érintett ismerős a környezetében.

Ezzel együtt az általános rossz közérzet, az egzisztenciális és egyéb bizonytalanság is fokozódik. Az országban újra megszorító intézkedések léptek életbe, melyek nyomán a munkáltatók maguk is korlátozásokat vezettek be gazdasági, munkaszervezési, szervezeti területeken. Az Egyházi Könyvtárak Egyesülete az egyesület kommunikációs csatornáin (honlap, levelezőlista, Facebook-oldal, e-mail, telefon) tartja tagjaival a kapcsolatot. A szorongás és a félelem ellenére érzékelhető, hogy az egyházi könyvtárosok betartva az országos intézkedéseket, a fenntartó által megfogalmazott előírásokat vagy a könyvtár által megállapított szabályokat, megteszik mindazt, ami emberileg lehetséges. Közben mindig megújuló reménnyel bíznak Isten megtartó szeretetében.

Jegyzetek

1. Simon Tamás László OSB (ford.): *Biblia Újszövetség*, Pannonhalma, Pannonhalmi Főapátság, 2014.
2. Ásványi Iлона: *Egyházi könyvtárak a pandémia idején*. = mke.info.hu, 2020. május 21. <https://mke.info.hu/wp-content/uploads/2020/05/pand%C3%A9mia-egy%C3%A1zi-k%C3%B6nyvt%C3%A1rak.pdf> (2020.11.12.)
3. Ásványi Iлона: *Újranítás – szakmai ajánlás*. = eke.hu, <https://eke.hu/hirek/ujranitas-szakmai-ajanlas> (2020.11.12.)
4. Ásványi Iлона: „Nyugodt munkával keresek kenyerünket”. *Az egyházi könyvtárak a pandémia idején*. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 29. évf. 2020. 5. sz. 3–18. p. https://epa.oszk.hu/01300/01367/00328/pdf/EPA01367_3K_2020_05_03-18.pdf (2020.11.12.)
5. Az EKE Hírlevél COVID-19 című különszáma: <https://eke.hu/hirek/megjelent-eke-hirlevel-covid-19-cimu-kulonszama> (2020.11.12.)
6. Ásványi Iлона: *i. m.*, 4. p. https://epa.oszk.hu/01300/01367/00328/pdf/EPA01367_3K_2020_05_03-18.pdf (2020.11.12.)
7. A tanulmány összeállítása közben jelent meg a 484/2020. (XI. 10.) Kormányrendelet, amely szabályozza a könyvtárak működését is.

Bódog András

Miért kell a könyvtárépület?

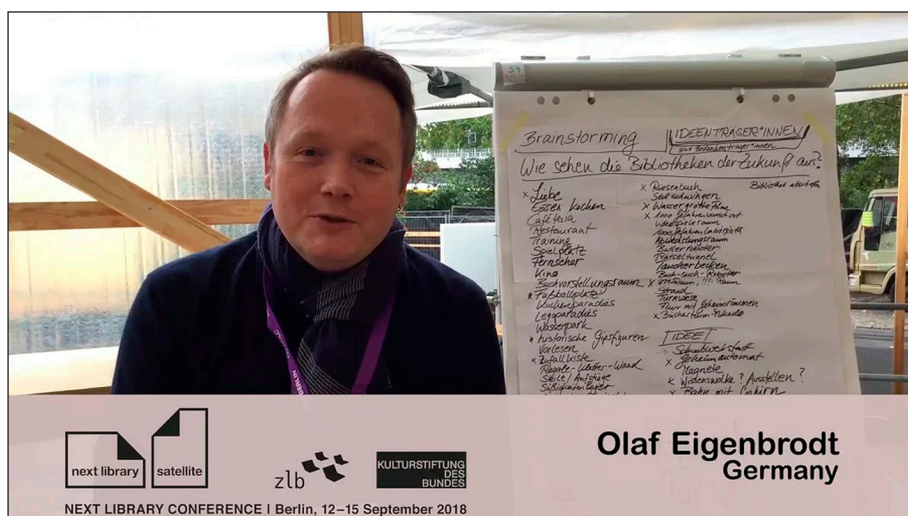
A *Német-holland párbeszéd a könyvtárak jövőjéért* elnevezésű együttműködési program keretében, 2020. november 16-án került megrendezésre a *Why do libraries need buildings? – Miért kell a könyvtáraknak épület?* című online konferencia. A webinárium moderátorának szerepét *Barbara Lison*, az IFLA leendő elnöke, egyúttal a Brémai Városi Könyvtár (Stadtbibliothek Bremen) igazgatója töltötte be. Az előadók közül Hollandiát *Theo Kemperman*, a Rotterdami Közkönyvtár (Bibliotheek Rotterdam) igazgatója, míg Németországot *Olaf Eigenbrodt*, a Hamburgi Állami és Egyetemi Könyvtár (Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg) főtanácsosa, a könyvtári épületek szabványosításának szakértője képviselte.

Bibliotheek Rotterdam (2015) Forrás: Wikipédia

Az online szeminárium témáját a *könyvtár mint harmadik hely* koncepciója adta. A Rotterdami Központi Könyvtár (Bibliotheek Rotterdam) jelenleg éppen e cél elérése érdekében jelentősen átalakítja. A közösségorientált megközelítés alapvető egy olyan 650 ezres városban, amely lakosságának felét a vidékről beköltözők és a külföldi bevándorlók teszik ki. Így a könyvtárnak sok kihívással kell szembenéznie szociális és kulturális téren egyaránt. A központi könyvtár a legnagyobb kulturális intézmény Rotterdamban: mintegy 23 millió eurós éves költségvetéssel, 700 ezres gyűjteménnyel – ennek több mint harmada célirányosan az iskolák munkáját segíti –, valamint 1400 ülőhelyet biztosító olvasói terekkel. A várost lefedő 21 fiókkönyvtár többségét a helyi közösségek tudatosan „harmadik helyként” tartják számon – az otthon és az iskola/munkahely mellett.

A könyvtári közösségi tér célja, hogy mindenki számára elérhető legyen, teret adva személyes találkozónak, műhelybeszélgetéseknek, közösségi kapcsolatoknak, elősegítve a boldog élet megteremtését mind egyéni, mind társadalmi szinten. További fontos társadalmi szerep az egyenlő bánásmód, az információhoz való szabad hozzáférés és az önkéntesség. A harmadik hely koncepciójának lényege, hogy sokakat vonzó nem hivatalos teret adjon a társadalmi kapcsolatok számtalan formájához. A közkönyvtárak kurrens kihívása a „téralkotás – placemaking”, amelynek keretében nagyvárosi környezetben alakítanak ki vonzó, egyedi identitással bíró, a sokféleséget és a generációk közti egységet hirdető, a helyi gazdaság regenerációját segítő közösségi tereket. Ez ideálisan a környéken található, hasonló tevékenységet űző olyan partnerekkel valósítható meg, mint az üzletek, a kulturális partnerintézmények, a kávézók és az éttermek.

Forrás: Zentral- und Landesbibliothek Berlin

Olaf Eigenbrodt mint a Hamburgi Állami és Egyetemi Könyvtár képviselője a felsőoktatási könyvtárak legjellemzőbb feladatainak felsorolásával kezdte előadását: ez az open access, az elektronikus források, az open online kurzusok, a kutatási adatmenedzsment és a digitális bölcsészet. A fő kérdés azonban az, hogy mindezekhez szükség van-e magára a könyvtár épületére. Filozofikus és praktikus megközelítése szerint igen, ugyanis mindezen felsorolt tevékenység középpontjában a tanulás áll. Véleménye szerint az intézményesült tudást leginkább intézményesült térben lehet átadni, ugyanis számít, hogy hol tanulunk, milyen tér vesz körbe bennünket ez idő alatt. Egy ilyen helynek meg kell felelnie az együttműködés, a kommunikáció, a konzultáció és a támogatás, illetve a hozzáférés feltételeinek, valamint egyedi atmoszférájával vonzóvá kell válnia a hallgatók számára. Mindezen tényezők együttes megvalósulása esetén válhat a könyvtári közösségi tér harmadik helyé a campuson.

A panelbeszélgetés a könyvtáron belüli emberi kapcsolatok témáját járta körül. Az előadók szerint a társadalom alapvető építőköve a közösségi térben történő találkozás. Ilyen tekintetben a digitális tér korlátozott, a személyes találkozás élménye pótolhatatlan.

Hangsúlyos kérdés, hogy a könyvtárnak úgynevezett harmadik helyként milyen vetélytársakkal kell megküzdenie, és a közösségi funkciót milyen partnerkapcsolatok mentén tudja ellátni. Theo Kemperman szerint a közkönyvtárak vitális fizikai találkozási helyek a társadalomban. A könyvtári terek azonban nem csupán az olvasók számára hasznosak, a környéken elérhető partnerek is felhasználhatják azokat, így kölcsönösen mindenki számára hasznos szolgáltatást képeznek. Az olyan vetélytársakkal szemben, mint a színházak és a múzeumok, azért élvez jelentős elsőbbséget a könyvtár, mert ez az egyetlen közintézmény, amely valóban mindenki számára egyformán elérhető.

Theo Kemperman Forrás: www.rijnmond.nl

Olaf Eigenbrodt szerint a felsőoktatási könyvtáraknak a kulturális szférában nincs hasonló vetélytársa. A közösségi funkció tekintetében a kampuszon és az annak közelében elérhető ebédlők, éttermek és apartmanok inkább számítanak rivális szolgáltatásnak. Azonban a fentiek hiába népszerű találkozóhelyek, tanulásra sokkal alkalmasabbak a könyvtári terek. Eigenbrodt abban viszont lát fantáziát, hogy a hamburgi közkönyvtár és a szomszédos múzeum közösen alakítsanak ki harmadik helyet, mivel a közelmúltban a múzeum is nyitott ebbe az irányba.

A közönség részéről a konfliktuskezelés tapasztalatairól érdeklődtek. Kemperman szerint ez a mindennapok része a közkönyvtárakban, pláne, hogy a járványhelyzet miatt az emberek könnyebben túlreagálják a problémákat. Az ő gyakorlatuk szerint a kialakult konfliktust ki kell beszélni, párbeszéddel kell megoldani. Vannak erre a feladatra kiképzett szakembereik, de az igazgatónak is központi szerep jut a panaszok kezelésében. Klasszikus könyvtári konfliktus a „csendes olvasás” kontra „zajos közösségi tér”. Eigenbrodt szerint az ideális megoldás erre a tér felosztása zajos és csendes részre. Mivel Németországban a felsőoktatási könyvtárak többsége közkönyvtári feladatokat is ellát, így számukra sem ismeretlen a rendszeres konfliktuskezelés. Arra a kérdésre, miszerint hogyan lehetne a fenntartó figyelmét alulfinanszírozott környezetben hatékonyabban felhívni az égető problémákra, Eigenbrodt azt a tanácsot adta, hogy a konkrét közösségi igényeket tolmácsolják a döntéshozók felé.

(Ez a cikk a Könyvtártudományi Szakkönyvtár weboldalán olvasható azonos című bejegyzés szerkesztett változata.)

Sárközy Réka

Fotótér

A nemzeti könyvtár új tartalomszolgáltatása

Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) legfiatalabb gyűjteménye a Fényképtár. 2007-ben alakult a Jelenkori Fotóművészeti Gyűjtemény bázisán azzal a céllal, hogy önálló tárként a nemzeti könyvtár különböző gyűjteményeiben őrzött fényképek megfelelő tárolását, feldolgozását és szolgáltatását biztosítsa. A Fényképtár munkatársai folyamatosan tárják fel a gyűjteményben található hagyatékot, adományokat, muzeális fényképeket, annak érdekében, hogy kutathatóvá tegyék gyűjteményünket online hozzáféréssel és hagyományosan, helyben „olvasva” is. Az előbbihez jelent óriási előrelépést a Fotótér, az utóbbihoz sajnos még nem rendelkezünk kutatóteremmel, személyesen ezért időpontegyeztetés után tudjuk csak fogadni a kutatókat.

A 2020 júniusában megnyílt Fotótér egy online, rendszeres időközönként bővülő adatbázis megjelenítő felülete, melyen a gyűjteményünkben található digitalizált fényképeket tesszük közzé kis felbontásban, de élvezhető minőségben. A képek mellett feltüntetjük metaadataikat is, amelyeket kollégáink kutattak fel az évek során, így lehetséges a képek között böngészni, egy-egy képre rákeresni, fotókat kiválogatni egyenként és csoportosan. Elsődleges célunk a kutatómunka, az ismeretterjesztés támogatása a képek hozzáférhetővé tételével a nagyközönség számára. A fotók felhasználása, publikálása akkor lehetséges, ha a felek megállapodnak a közlés feltételeiről, ezután átadjuk a nagy felbontású képfájlt a felhasználónak. Magáncélra a képek ingyenesen letölthetők.

Célunk, hogy azokat a gyűjteményi egységeket, amelyek feldolgozása és ezzel egyidejűleg végzett alapkutatása elkészült, folyamatosan elérhetővé tegyük a Fotótér felületén. Jelenleg két gyűjteményt készítünk elő a Fotótérben történő

megjelenítésre. Az egyik a *diafilmgyűjteményünk*, amely egyaránt tartalmazza a teljes diafilmeket és az eredeti grafikai rajztesteket, amelyekből fotózták őket a gyártási folyamat során. A Magyar Diafilmgyártó Vállalat kötelempéldányait 1956 óta gyűjti a könyvtár, a rajztestek a rendszerváltás után, a vállalat 1994-es privatizációját követően kerültek a nemzeti könyvtár gyűjteményébe. A másik a *fotótörténeti gyűjtemény*, amely számos családi és portréfotóval, úti- és városképpel a 19. század utolsó harmadától a II. világháború végéig nyújt gazdag kultur- és társadalomtörténeti forrásanyagot mind a képek tartalmát, mind készítőiket tekintve. Emellett a technikatörténeti szempont is említésre méltó, mivel ebben az időszakban jó néhány fényképezési eljárás létezett még, amelyek később eltűntek.

Első világháború

A körzeti parancsnoksághoz tartozó gyógyszerész, Rača

A gyerekek kedvence – a Hindenburg baba

Szanitécek az elsősegélyhelynél

Eduard von Böhm-Ermolli tábornagy tisztjeivel egy esatát szemlél az orosz fronton

Gorizia: Az olasz lovasság a fő téren

További gyűjteményrészeink között található az *építészettörténeti anyag*, amely a hatvanas-hetvenes évek városfejlesztésének kiemelkedő forrását jelenti mintegy 90 000 negatívval. A korai műtárgyfotózás emlékeit is őrző *üveglemez- és fakszimilegyűjteményünk* sok értékes kéziratfotóval, metszetfotóval és festményreprodukcióval határterületet jelent a gyakorlati célokra készült sokszorosítások és a saját jogon műalkotásnak tekintett képek világa között. Terveink szerint kutathatóvá tesszük Jelenkori Fotóművészeti Gyűjteményünket is, amely jelentős fotóművész alkotók hagyatékából, és kortárs fotográfusok nagylelkű adományaiból gyarapodik; legutóbb *Féner Tamás* felajánlásának köszönhetően érkezett gyűjteményünkbe számos értékes felvétel. Kiemelkedő értéket képvisel *Escher Károly* mintegy 40 000 negatívja is, melyeket 1956-ban vásárolt meg az alkotótól a könyvtár. Standfotógyűjteményünk, a Magyar Filmtörténeti Fotógyűjtemény az 1945 után készült magyar játékfilmek forgatásán készült fényképeket tartalmazza, melyeket neves fotográfusok készítettek a filmek későbbi forgalmazásához, a róluk meg-

jelenő publikációkhoz. Több mint 1000 fényképalbumban kutathat helyben az olvasó, 40 000 fénykép digitális változata pedig online is elérhető.

A Fototér lehetőséget nyújt az érdeklődőknek fényképekben böngészni tárgyszavak, dátumok, és a felületen látható többi metaadat segítségével. Nem célunk minden egyes kép online közzététele, de szeretnénk minden gyűjteményrész legizgalmasabb, legjobb képeiből egy reprezentatív válogatást megmutatni, és segítséget nyújtani az érdeklődőknek a további keresgéléshez. A most közzétett első világháborús gyűjtemény és a Szabó Dénes képeiből készült galéria olyan különleges, forrásértékű gyűjteményegység, melyek digitalizálása során a teljesség volt a célunk. Ez utóbbi az első gyűjtemény, amelyet ebben az új, az OSZK Országos Könyvtári Platform projektjének keretében fejlesztett felületen dolgoztunk fel 2018-tól. A *Tudástár* című adatbázis fejlesztése nem zárult le, feldolgozói felületét lehetőségünk nyílt többször is módosítani. A további változtatás jogát is fenntartjuk, mert célunk egy minél gazdagabb, könnyen kezelhető, felhasználóbarát adatszerkezet kialakítása. Reményeink szerint az adatbázis segítséget nyújt az online nem elérhető, csak helyben, az OSZK épületében kutatható fényképek hozzáférhetővé tételében is.

A Széchényi Könyvtár 1914 augusztusától – akkor még mint a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára – gyűjtötte az első világháború képeit, törekedve rá, hogy minél szélesebb körből merítsen. Neves fotográfusok, mint Müllner János, Balogh Rudolf, Erdélyi Mór, Tábori Kornél és Várkonyi Títusz, valamint amatőr fényképészek felvételei egyaránt találhatóak a gyűjteményben. Jelentős számú fénykép került be olyan külföldi sajtófotó-ügynökségektől, mint például a Berliner Illustrations-Gesellschaft vagy a Leipziger Presse-Büro, illetve szabadúszóként tevékenykedő külföldi fotóriporterek képeiből. Néhány esetben egyes felvételek kétféle nagyításban is bekerültek a könyvtár gyűjteményébe, különböző fotóirodák pecsétjeivel. Előfordult például, hogy ugyanaz az ágyú az egyik fényképen „tüzelő török nehézlöveg a Szezei-csatornánál” (Raktári jelzet: FVB 2324), a másikon viszont „tüzelő ágyú az olasz fronton” (Raktári jelzet: FVB 2321). Míg első egy berlini sajtóiroda képe, addig a másik egy ugyanerről a negatívról készített ismeretlen eredetű nagyítás.

Forrás: OSZK Fényképtár

Raktári jelzet: FVB 2324

Felvétele tárgya:
Tüzelő török nehézlöveg a Szezei-csatornánál

Készítő: ismeretlen alkotó

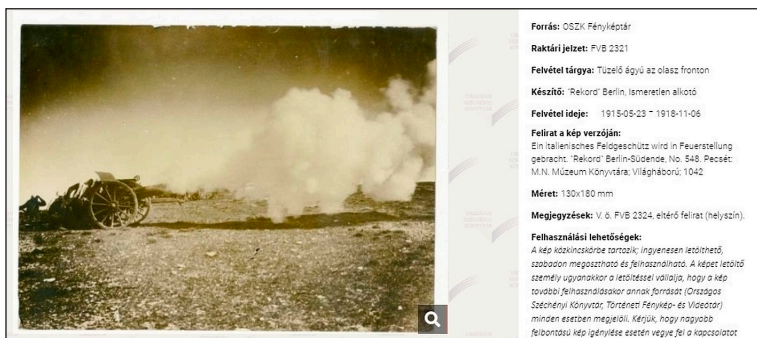
Felvétele ideje: 1915-02-02 - 1917-03-30

Felirat a kép verzióján:
Turkische Artillerie am Suez Kanal ein schweres Geschütz abfeuernd. Pecsét: M.N. Múzeum Könyvtár, Világháború, 1042.

Méret: 130x180 mm

Megjegyzések:
Kétfélszer német nyelvű felirat a hátoldalon. FVB 2321-es kép duplikátuma, eltérő szöveggel.

Felhasználási lehetőségek:
A kép közkinccsre tartozik; ingyenesen letölthető, szabadon megosztható és felhasználható. A képet letöltő személy ugyanakkor a letöltéssel vállalja, hogy a kép további felhasználásakor annak forrását (Országos

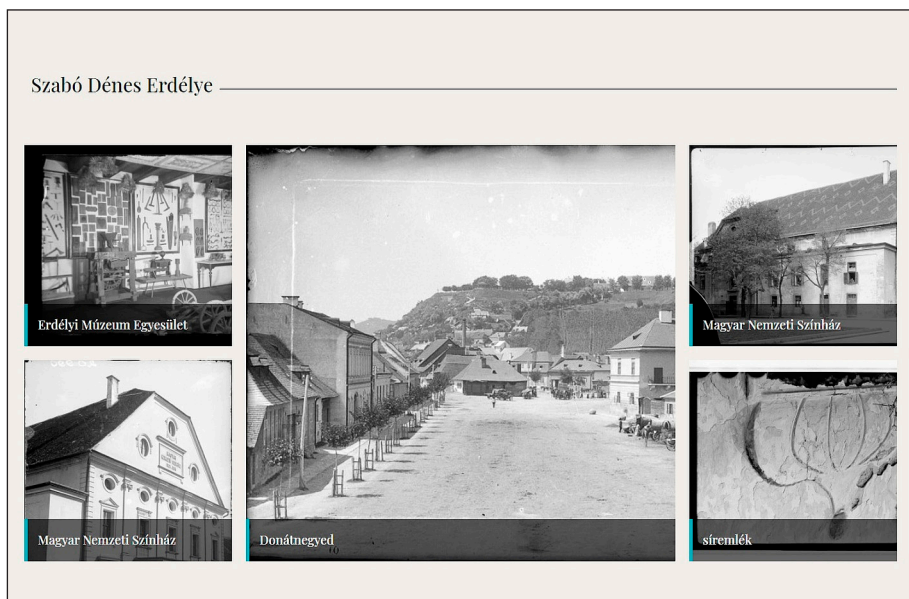

Forrás: OSGZ; Fényképtár
Raktári jelzet: FVB 2321
Felvétele tárgya: Tüzelő ágyú az olasz fronton
Készítő: "Relora"; Berlin, ismeretlen alkotó
Felvétele ideje: 1915-05-23 ~ 1918-11-06
Felirat a kép verzóján:
 Ein italienisches Feldgeschütz wird in Feuerstellung gebracht. "Relora"; Berlin-Südende, No. 548. Pecsét: M.N. Museum-Königstr. Vlahahorou, 1042
Méret: 130x180 mm
Megjegyzések: V. ö. FVB 2324, eltérő felirat (helyszín).
Felhasználási lehetőségek:
 A kép közkinccsárré tartozik; ingyenesen letölthető, szabadon megosztható és felhasználható. A képet letöltő személy ugyanakkor a letöltéssel vállalja, hogy a kép további felhasználásakor annak forrását (Országos Széchényi Könyvtár, Történelmi Fénykép- és Videótár) minden esetben megjelöli. Kérjük, hogy nagyobb felbontású kép igénylése esetén vegye fel a kapcsolatot

A digitalizálás során a teljességre törekedtünk, de mindig bukkannak fel nem várt helyekről újabb fényképek, ezért az adatbázist folyamatosan bővítjük. A Fotótér júniusi megnyitása óta a hagyatékokból előkerült további két első világháborús album, illetve adomány útján is birtokunkba jutott három teljes fényképalbum, összesen mintegy 600-800 újabb fényképpel. A most közzétett közel 7000 fénykép ma a legnagyobb első világháborús gyűjtemény Magyarországon, amely online elérhető és kutatható. A képek túlnyomó része nagyítás, de akad a felvételek között üveglemez és diakép is. A fotók jelentős hányada a katonák mindennapjait ábrázolja, a tábori élet mozzanatait, a frontra és a frontok közötti vonulásokat, harcok előtti istentiszteleteket, táborok, lövészárkok és hegyi lőállások kialakítását, drámai képeket a harcokról, és azok következményeiről: a harcmezőn temetetlenül heverő holttestekről, temetőkről, segélyhelyekről, kórházakról, hadirokkantakról. Nem hiányoznak a gyűjteményből a hátszág lakóinak mindennapjai sem: a szegénység, a pusztítás és a nélkülözés képei, de találhatunk képeket a gyermekek és a katonák kapcsolatáról, a nők szerepvállalásáról a kórházakban és a hátszágban, és természetesen a háborús propaganda dokumentumai is megtalálhatók a gyűjteményben. Néhány nagyobb egység mérnöki létesítményeket (például híd- és útépítéseket, áramfejlesztő telepet) mutat be; egy másik fényképcsoport pedig a hadsereg élelmiszer-ellátásának hátterét: sertésstelepeket, gabonarakatárakat és pékségeket ábrázol. Néma mellékszereplőkként megjelennek az egyébként roppant fontos szerepet betöltő hátszág és mállás jószágok, igavonó szarvasmarhák, rekvirált juhok és borjak, az őr- és keresőkutyák, hűséges és vidám kutyatársak is. Egyes képsorozatok, mint például az olasz front szlovéniai helyszíneit megörökítő fényképek vagy az erdélyi Magyaroson és környékén készült fotók bizonyosan sok új információval bővítik az eddigi ismereteket.

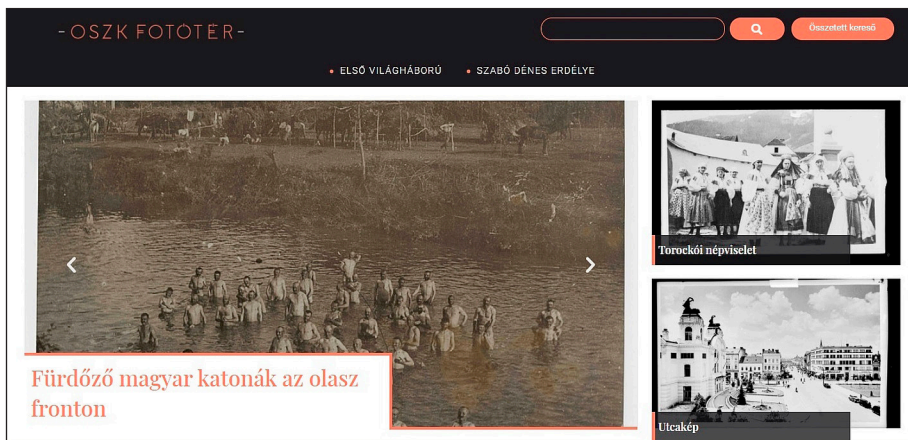
A Fotótérben publikált másik galéria több mint 3000 digitalizált üveg- és cellulóznegatívot tartalmaz Szabó Dénes (1907–1982) fotográfus életművéből. A fényképeket a kolozsvári Fotofilm munkatársaként készítette, döntő részük városkép és tájkép, a cég képeslapkiadói tevékenységének megfelelően. A vállalkozás a kolozsvári némafilmgyártáshoz kapcsolódik: tulajdonosa Fekete László volt, Janovics Jenő színész, forgatókönyvíró és filmgyártó vállalkozó operatőr-

re, aki a filmgyár bezárását követően nyitotta meg vállalkozását. Itt alkalmazta unokaöccsét, Szabó Dénest, aki 1945-ben átvette a cég irányítását. A Fotótérben bemutatott képeket 1982-ben vásárolta meg a Széchényi Könyvtár. Csillag Katalin művészettörténész irányításával kezdődött a képek digitális feldolgozása az Országos Könyvtári Platform részeként elindított digitális tartalomfejlesztési projekt keretében, a fentebb említett Tudástár adatbázisban. A már feliratozott, sokszorosításra előkészített képeslapnegatívok őrzik az 1930-as és 1940-es évek erdélyi városainak, fontosabb épületeinek, fürdőinek, falvainak állapotát, érzékeltetik a táj természeti szépségeit. A gyűjtemény értékes részei az erdélyi népviseletet dokumentáló sorozatok: kalotaszegi, lövétei, román helybéliek pózolnak a kamera előtt, de fennmaradtak az esküvőkön, egyházi ünnepeken készített felvételek is. Az életképek nemcsak a falvak életébe engednek bepillantani, hanem a városi középosztály családi összejövetelei, vacsorái is láthatóvá válnak ezeken a felvételeken, sőt, az arisztokrácia családi eseményeire is eljuthatott Szabó Dénes fényképezni. Mindez értékes néprajzi és társadalomtörténeti forrás számunkra, melyekből átélhetővé válik a 21. században böngésző felhasználók számára is a két világháború közötti erdélyi hétköznapok hangulata. Célunk a teljes hagyaték közzététele volt, ezért a galériában helyet kapott Szabó Dénes kárpátaljai és berlini sorozata is.

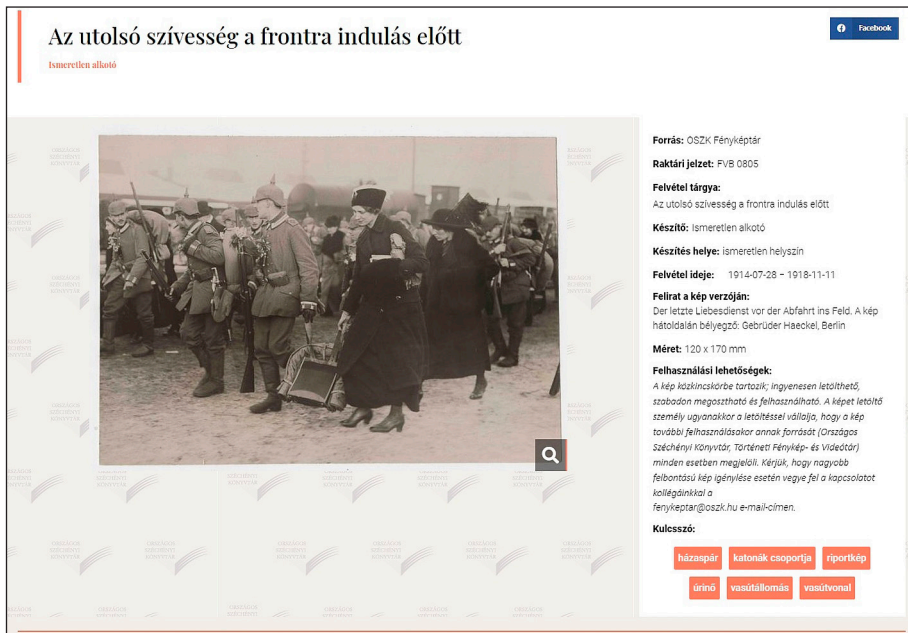

A Fotótér kezdőoldalán jelenleg két menüpontban láthatjuk a gyűjteményeket, ezekre kattintva nyílik meg a két adatbázis. A képernyőn megjelenő nyitólap felső harmadában véletlenszerű válogatásban láthatunk néhány képet. Az első világháborús fotókat lapozhatóan jelenítjük meg, míg az erdélyi gyűjteményt két fix, vé-

letlenszerűen kiválasztott kép reprezentálja. A kiemelés célja a figyelem felkeltése és az első benyomás kialakítása volt.

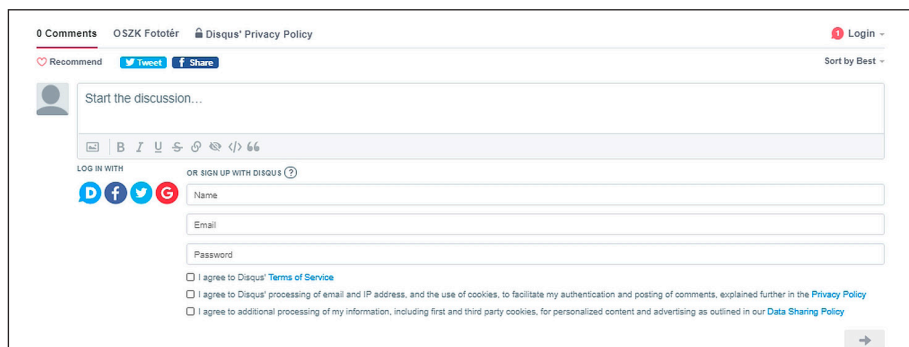
A Fotótér főoldalán lejjebb görgetve a két gyűjtemény már elkülönülve, de ismét egy véletlenszerű válogatásban tárul elénk. A Fotótérben bármely képre kattintva eljutunk annak önálló oldalára. Itt bele tudunk nagyítani, és láthatjuk a kép metaadatait is. A fotó saját oldalán, lapozható felsorolásban, további hasonló témájú képeket ajánlunk a felhasználó figyelmébe.

A fényképek metaadatainál igyekeztünk minden információt feltüntetni, ami a felhasználó számára értékes lehet: az őrzési helyet, a raktári jelzetet, a készítés

időpontját, helyét, a kép alkotóját, a képen szereplő személyeket és képi motívumokat. A Fotótérben most látható fényképek mind a Fényképtárból származnak, ez az adat szerepel őrzési helyként. Ez azonban nem minden esetben lesz igaz: az OSZK gyűjteményébe több mint száz esztendeje érkeznek folyamatosan a fényképek, de erre szakosodott tár híján ezek a fotók a nemzeti könyvtár egyéb, nem fényképekre specializálódott gyűjteményeibe kerültek, és egy részüket azóta is ott őrzik. A későbbiekben tehát lehetséges, hogy az OSZK más osztályainak gyűjteményébe tartozó, és ott tárolt fényképek digitális megfelelőivel is bővülni fog a Fotótér. A felhasználót ugyanakkor fontos tájékoztatni arról, hogy a keresett kép az könyvtár mely gyűjteményében található, annak érdekében, hogy kutatómunkájához segítséget kapjon, továbbá az is innen derül ki számára, publikálási szándék esetén kivel kell kapcsolatba lépnie. A metaadatok között közzé tesszük a kép raktári jelzetét is, mert ez kapcsolja össze a digitális fájlt az eredeti dokumentummal, biztosítva számunkra a fénykép visszakereshetőségét. Készítőként tüntetjük fel a kép alkotóját, amennyiben ismerjük. A képek készítésének időpontja sokszor nehezen meghatározható. Könnyű a dolgunk, ha szerepel a képen valahol, de a legtöbb esetben kutatómunkára volt szükség a készítés idejének hozzávetőleges – gyakran csak időintervallummal jelölt – meghatározásához. Sok esetben ugyancsak kutatásra volt szükség ahhoz, hogy a képek készítési helyét fel tudjuk tüntetni a metaadatok között. Szerencsés esetekben a készítés helye szerepelt a kép feliratán, de ahol hiányzott, pótoltuk a többi azonosított kép metaadataira, illetve az ábrázolt eseményről vagy személyről szóló egyéb történeti forrásra támaszkodva. A Fényképtár munkatársai nem hadtörténészek vagy néprajztudósok, lehetséges, hogy a meghatározásokban itt-ott tévedtünk. Éppen ezért nyitottunk egy Disqus-ablakot a fénykép önálló oldalán, ahol bejelentkezés után a felhasználók észrevételeiket, javítási javaslataikat oszthatják meg a többi látogatóval és a Fényképtár munkatársaival egyaránt.

Kollégáink a javításokat természetesen ellenőrzik, ezután átvezetik az adatbázisba, a megjegyzést pedig láthatóvá teszik. Ahol a képeken felirat olvasható,

The image shows a Disqus comment form on a website. At the top, it displays '0 Comments', 'OSZK Fotótér', and 'Disqus' Privacy Policy. There are buttons for 'Recommend', 'Tweet', and 'Share', and a 'Login' link. Below this is a text input field with the placeholder 'Start the discussion...'. Underneath the input field are icons for social media and a rich text editor toolbar. The form also includes a section for logging in with various providers (D, f, t, G) or signing up with Disqus. There are input fields for 'Name', 'Email', and 'Password'. At the bottom, there are three checkboxes for agreeing to the Terms of Service, Privacy Policy, and Data Sharing Policy, each with a corresponding link. A right-pointing arrow button is located at the bottom right of the form.

Disqus-ablak

azt is közzétesszük, mert értékes információkat tartalmazhat a kutatók számára. Az első világháborús képek esetén ezek gyakran német nyelven születtek, ezért az eredeti szöveg közlése után a fordítást is közöljük. A metaadatok után kulcsszavakat sorolunk fel, melyek a képeken előforduló adatokra, személyekre, motívumokra utalnak. Ezek nem kizárólag tárgyszavak, inkább olyan, a fotókon fellelhető vizuális motívumok, részletek, melyek érdekesnek, vagy jelentősnek tekinthetők, néha a fotó témájától függetlenül. Ilyen lehet egy erdélyi fürdőhely látképén található napernyő, sétapálca, játszó kislány. Ezekre kattintva az alkalmazás kikeresi az összes olyan képet, amelyben a kulcsszó megtalálható, így például a *keleti front* kulcsszóra kattintva összesen 117 képet kínál fel az adatbázis. Ha az itt felkínált képekre kattintunk, az alkalmazás átvált a kiválasztott kép oldalára.

A Fotótérben egyszerű és összetett keresésre is van lehetőség. Egyszerű keresés során a megadott kifejezésre az alkalmazás a háttérben működő Tudástár adatbázis minden metaadatmezőjében (pl. megjegyzés, technika, a felvétel témája) keres, nem csak azokban, amelyek a Fotótér publikus felületén meg is jelennek. Ha ugyanitt az összetett keresést választja a felhasználó, tetszőlegesen több metaadatra is kereshet, a szokásos és/vagy/nem kapcsolat logikája szerint. A mezők száma, amelyekben keresni szeretnénk, szabadon bővíthető.

- OSZK FOTÓTÉR -

ELSŐ VILÁGHÁBORÚ SZABÓ DÉNES ERDÉLYE

Összetett keresés

GYŰJTEMÉNY

Első világháború Szabó Dénes Erdélye

ÉS VAGY NEM

Kulcsszó házaspár

ÉS VAGY NEM

Kulcsszó vasútállomás

+ ÚJ MEZŐ HOZZÁADÁSA

ALAPHELYZETBE ÁLLÍTÁS KERESÉS

- OSZK FOTÓTÉR -

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

A tartalomszolgáltatás nagy sikerrel indult. A felhasználók éltek az interaktivitás lehetőségével: jelezték javításaikat, észrevételeiket a Disqus-felületen és a Fényképtár e-mail-címén is. Az alkalmazást bemutatva nem is zárhatom más-képp a cikkem, mint néhány felhasználói észrevétellel, amelyek egyszerű ponto-

sításokon kívül sokkal többről szólnak. Némelyik kicsit vicces, némelyik mélyen megérintett bennünket. Volt, aki fényképeket ajánlott fel, néhányan el is küldték a már digitalizált felvételt, melyet megőrzött a családi emlékezet: „Nem tudom, érdekelné-e Önöket, de van egy első világháborús képem a nagyapámról, esetleg fölhasználhatják az oldalon, ha gondolják. Csatolva elküldöm, nem tudom mennyire jó a minősége, egy képeslap fénymásolata.” Az ilyen és ehhez hasonló megkeresések miatt felmerült, hogy az adatbázist egy későbbi fejlesztés során kiegészítjük majd egy közösségi gyűjtést lehetővé tévő funkcióval, ahol azokat a képeket közöljük majd, melyeket nem a Széchényi Könyvtár őriz, hanem olvasóink ajánlják fel digitális közzétételre.

Érkeztek tudományos pontosítások is, melyeket nem feltétlenül viszünk be maradéktalanul az adatbázis felületére, de értékes kiegészítő információkkal szolgálnak: „A képen szalagfelvetőgépek láthatók és nem szövőgépek. A jobb oldali gépen a felvető állványon lévő tárcsás csévéről szalagok felvetése, míg a bal oldalin a szövőgép lánchengerére a láncfonalak áthengerlése történik. A háttérben nyüstkeretek láthatók, amelyeken nyüstszalakba fűzik a lánchengerre felvetett fonalakat. Ezek a műveletek a szövéselőkészítés részei. A képen egy szövőde előkészítő üzemének részletét örökítette meg a fotós.”

Végül azt a hozzászólást szeretném közzétenni, amely rávilágít arra, miért éreztük azt, hogy a munka, amit elvégeztünk, célba ért: „Kedves Fényképtár! A napokban a családom felismerte, hogy több képen is a dédszüleim torockói esküvője látható, amelyek a Szabó Dénes Erdélye-képek között találhatóak. B. István és S. Ilona a megjelölt dátumtól eltérően 1937. szeptember 27-én házasodtak össze, a dédnagymamám 16. születésnapján.”

Szövőgép a Monarchia užicei szövőgyárában (Raktári jelzet: FVB 1060)

Koltay Tibor

Demokratikus terek

Az ALMPUB-projekt (*The ALM-Field, Digitalization and the Public Sphere, Az ALM-szféra a digitalizáció és a közszféra*) az északi – idehaza gyakran a „skandináv” jelzővel illetett – országok, valamint Németország, Magyarország és Svájc kutatóinak részvételével valósult meg Ragnar Audunson, az Oslo Metropolitan Egyetem professzora vezetésével. Ővele jónéhányan többször, idehaza is találkozhattunk.

A projekt eredményeire épülő Libraries, Archives and Museums as Democratic Spaces in a Digital Age, vagyis A könyvtárak, levéltárak és múzeumok mint a digitális kor demokratikus terei című kötetben már a nemzetközi gyakorlatból is jól ismert LAM (Libraries, Archives and Museums – könyvtárak, levéltárak és múzeumok) rövidítést találjuk, ami érdekes módon ALM formában került be a projekt nevébe, de az együttműködés köre néha kibővül a galériákkal, ezért létezik a GLAM rövidítés is. A kötet, a nyílt hozzáférés szellemének megfelelően digitális változatban mindenki számára ingyenesen hozzáférhető.

Szerkesztői kiemelik, hogy az írásközéppontjában azoknak a változó szerepeknek a vizsgálata áll, amelyeket a LAM-intézmények mint közösségi terek töltenek be. Ezt a témát a szerzők egyrészt a LAM-intézményekre vonatkozó nemzeti politikák, másrészt az ezekhez az intézményekhez tartozó szakterületek szempontjából közelítik meg. Ezekon kívül felmérések eredményeit is közreadják.

Mivel a könyv terjedelme 370 oldal, a kedves olvasó bizonyára joggal gyanakodhat arra, hogy csak az írásközéppont egy részéről és a kötet tartalmának természetéről kap majd képet e recenzióban, és csupán pillanatfelvételek formájában. Ez így is lesz. A kötetben tükröződő kutatások kiterjedt volta és tematikai gazdagsága folytán pedig szinte minden második mondatban szerepelhetnének olyan kifeje-

zések, mint „többek között” vagy „más kérdések mellett”, de a következőkben ezeket elhagyjuk majd. Emellett a szerzők nevét is csak kivételes esetekben fogjuk megemlíteni.

A kötet első részében a szakpolitikák állnak a középpontban, különös tekintettel a LAM-szférát érintő digitalizálással kapcsolatos szabályozásra. Második része a LAM-hoz kötődő szakmákról szól, tehát azt írja le, hogy milyenek érzik a könyvtárosok, a levéltárosok és a muzeológusok saját és intézményeik szerepét a digitális korban. A harmadik részben a felhasználók állnak a középpontban. Az ebben a részben szereplő írások két cikk kivételével a könyvtárak szerepét vizsgálják.

A kötet nyitótanulmánya megválaszolando kérdések sokaságára mutat rá. Szerzői Audunson mellett Hans-Christoph Hobohm és Tóth Máté. Lássunk néhány kérdést ezek közül

- Merre tartanak digitális társadalmaink?
- Több demokrácia és több közösség felé haladunk-e az új technológiák használatával?
- Növeli-e a digitalizáció a társadalmi részvételt, az együttműködést és az átláthatóságot?
- Létrejönnek-e a polgárok egymás közötti, vagy az állammal folytatott diskurzust szolgáló állam és polgárok közötti új platformok, vagy ez a kommunikáció észérvek helyett gúnyolódássá és zaklatássá fajul majd?
- A technológia felhatalmazza-e a polgárokat, vagy azt könnyíti-e meg, hogy az állam és a cégóriások ellenőrzést gyakoroljanak felettük?

A szerzők aláhúzzák, hogy az egymásnak ellentmondó tendenciákat nem feltétlenül kell egymást kizáró forgatókönyvekként kezelni. Arra is felhívják a figyelmünket, hogy – amíg a közszféra más intézményeinek, mint például a nyomtatott újságoknak a szerepe az utóbbi években drámai módon csökkent – a LAM-intézmények esetében ez nem történt meg, hiszen számos európai országban a könyvtárakat és múzeumokat még mindig a lakosság körülbelül 50 százaléka használja. Ennek fényében, és a LAM-intézmények előtt álló kihívásokkal való szembenézés érdekében a könyv a következő főbb kérdésekre keresi a választ:

- Milyen viszony áll fenn a LAM-szféra digitális és analóg szerepei között? Lehetésges-e őket egymástól megkülönböztetni?
- Mennyire nyitottak a LAM-intézmények a felhasználók digitális részvétele iránt?
- Milyen elképzelése van az európai kormányoknak a LAM-intézményekről mint demokratikus nyilvános terekről, és hogyan jelenik meg a digitalizáció ezekben az elképzelésekben?
- Hogyan ítélik meg a LAM szakterületein tevékenykedő szakemberek intézményeik szerepét?

- Milyen szerepet töltenek be a könyvtárak, levéltárak és múzeumok a digitális korban, és hogyan változnak ezek a szerepek?

A könyv szerzői a LAM-intézményeket *összetett közterek*ként kezelik, amelyek ugyanakkor kormányzati intézmények is, amelyeket az állami szervek adminisztratív eljárásainak megfelelően vezetnek. Mint ilyenek, a központi és helyi önkormányzatok kulturális és oktatási politikájának végrehajtásának eszközei. Másrészt a könyvtárak, levéltárak és múzeumok olyan intézmények, amelyek szerepét és működését változó mértékben, de felhasználói igények is alakítják.

A nyitótanulmány mellett ennek a három szerzőnek az együttműködéséből egy Norvégiára, Svédországra, Dániára, Magyarországra és Németországra kiterjedő felmérés eredményeit bemutató dolgozat is született. 2018-ban és 2019-ben azt mérték fel, hogy azonosíthatók-e az új digitális munkaformákhoz és a társadalmi változásokhoz kapcsolódó szolgáltatások, továbbá vannak-e ezen a téren különbségek az érintett országok között. Ebből megtudhatjuk, hogy miként határozzák meg a könyvtárosok és a levéltárosok a közszférát megalapozó szakemberként betöltött szerepüket, és a három terület szakemberei hasonló vagy eltérő módon gondolkodnak-e minderről. Arra a konkrét tényre is fény derül ebben az írásban, hogy a többi vizsgált országhoz képest a magyar könyvtárakban alacsony az e-könyvkölcsönzések száma, aminek valószínűleg az az oka, hogy idehaza – ellentétben a vizsgálat többi országával – nem került bevezetésre egységes e-könyvkölcsönzési rendszer. Láthatjuk viszont, hogy – Németország kivételével – a digitális eszközök használatával kapcsolatos segítségnyújtás (például a pénzügyek online intézésében) és a számítógéphasználat oktatása minden országban fontos szolgáltatássá vált.

A fentihez hasonló, társszerzői együttműködés nem ritka ebben a kötetben, ahogy azzal is találkozunk, hogy a szerzők közül többen önállóan is jegyeznek egy-két cikket. Hobohm például Németország és a skandináv országok viszonylatában hasonlította össze a könyvtárakhoz, mint a demokráciát támogató intézményekhez való hozzáállás jellemzőit.

A kötetben számos további fontos megállapítást is találunk. Ezek egyike, hogy a lakosság széles rétegeinek hozzáférést kell biztosítani azokhoz az információkhoz és ismeretekhez, amelyek terjesztése mindig is alapvető küldetése volt a LAM-intézményeknek, és bizonyára az is marad. Ezeknek az információknak a birtokában ugyanis az emberek jobban felkészülhetnek állampolgári jogaik és kötelezettségeik gyakorlására és a társadalomban való aktív részvételre.

Bármiféle szolgáltatás előfeltétele a megfelelő jogi háttér megteremtése, ezek összevető elemzését is megkapjuk. Olvashatunk továbbá a technológia szerepének túlértékeléséről is. Ennek kapcsán megtudjuk, hogy a digitalizálást a döntéshozók bizonyos értelemben szent dolognak látják, ezért függetlenül attól, hogy megtérülése világosan kimutatható-e, mindenképpen szükségesnek tartják. A skandináv országokban például ennek az az eredménye, hogy igrkeznek min-

dent digitalizálni, még akkor is, ha nem látható az értelme. A digitalizációt ugyanis sokan olyan meghatározó erőnek tekintik, amely az ágazat szereplőinek döntéseit kívülről diktálja.

A Visegrádi Négyek (Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia) digitalizálási körképét Tóth Máté festette meg. A szerző a legújabb háttérdokumentumokra alapozva megmutatja a tagországok közötti hasonlóságokat és különbségeket. Ebből az írásból kiderül, hogy mind a négy ország saját, meglévő nemzeti intézményeire épít, tehát a kulturális örökség digitalizálásának területén nincsen körükben közös platform és egységes hozzáállás.

A kötet egy másik írásában megismerhetjük azt, hogy miként hozták létre 2003-ban a Norvég Levéltári, Könyvtári és Múzeumi Felügyeletet, majd – megszüntetve ezt az intézményt – hogyan szervezték át a LAM-szektor központi irányítását 2010-ben. Ennek a cikknek a szerzői egyúttal kísérletet tesznek arra, hogy az intézményi konvergencia összefüggésrendszerét figyelembe véve tisztázzák, melyek a LAM-szféra állami irányításának feltételei.

Találunk olyan dolgot is, amely a felhasználói részvétel és elkötelezettség tanulmányozására épül. Megvizsgálták ugyanis, hogy a könyvtárakban, levéltárakban és múzeumokban mit tesznek hozzá a felhasználók az intézmények katalógusaihoz. A kiegészítő információk beépítése a katalógusokba ugyan korántsem az egyetlen lehetséges ilyen jellegű felhasználói tevékenység, viszont a katalógusok hidat képezhetnének a különböző intézmények tudásszervezési munkája között. Az ezzel kapcsolatban 2019-ben a norvég, a svéd és a dán LAM-szakembereknek kiküldött online felmérés eredményei arról tanúskodnak, hogy a válaszadók attitűdjei kismértékben eltérnek egymástól, viszont nagy a különbség azok között, akik rendelkeznek gyakorlati tapasztalatokkal, és akik nem. A LAM-szakemberek általában pozitívan viszonyulnak a felhasználók bevonásához és nem gondolják, hogy az negatív hatással lenne rájuk, továbbá egyáltalán nem hiszik, hogy jövőbeli szerepük csökkenhet. A múzeumi és levéltári szakemberek sokkal inkább hajlamosak voltak azt gondolni, hogy a szakértők vagy a műtárgyak korábbi tulajdonosai különösen hasznos közreműködők lehetnek.

A közkönyvtárak és a múzeumok együttélése kapcsán arról olvashatunk, hogy a közel 77 ezer lakosú norvégiai város, Tromsø LAM-intézményei (a közkönyvtár és két múzeum) esetében a legtöbb Facebook-felhasználó csak bejegyzéseket olvas vagy képeket néz anélkül, hogy tovább foglalkozna egy-egy bejegyzés tartalmával. Úgy tűnik, hogy a legtöbb felhasználó csak olyan, kevés elkötelezettséget igénylő tevékenységeket végez, mint bejegyzések lájkolása és megosztása. Ezek azonban csupán az adott bejegyzés népszerűségét mutatják, míg a hozzászólások száma jelezhetné a felhasználók elkötelezettségét is.

Egy módszerében ritkaságnak számító téma kerül elő abban a dolgozatban, amelynek szerzője a norvég könyvtári törvényben megfogalmazott hármas követelményt vizsgálta. Ezek a *minőség*, az *időszerep*, valamint az, amit a következő

szavakkal írhatunk le: *egyetemeség, általánosság és sokoldalúság*. Az utóbbi azt jelenti, hogy a könyvtáraknak hozzáférést kell biztosítaniuk a könyvek és egyéb médiumok széles skálájához, amelyek minden potenciális felhasználó számára, minden lehetséges helyzetben és időben, továbbá minden lehetséges célra felhasználhatók kell, hogy legyenek. A kérdés azonban az volt, hogy a könyvtárak hogyan fordítják le ezt az elvi iránymutatást a gyakorlatukra. A szerző részt vevő megfigyelés útján gyűjtött benyomásokat úgy, hogy bekapcsolódott a Norvégia nyugati partján fekvő Gloppen község könyvtárának mindennapi életébe. A megfigyelések mellett, beszélgetett a munkatársakkal és a kölcsönzőkkel, nyomon követte a könyvek sorsát, vagy éppen az értekezleteken elhangzott anekdotákat. Természetesen nem titkolta senki előtt, hogy a könyvtár mindennapi életét szeretné megismerni.

Némileg hasonló módszerre épült a norvég főváros, Oslo különböző területein található tíz közkönyvtár egyéves megfigyelése. Az erről beszámoló tanulmány szerzője a könyvtár és felhasználói életében való részvétel alapján azt állapította meg, hogy a közkönyvtárak demokratikus tere része a multifunkcionális nyilvános terek kétezer éves történetének, és egyaránt hatással van az egyénekre, a társadalomra és a demokráciára.

Az írások gyakori témája a demokráciára épülő együttélés, amely feltételezi, hogy megismerjük egymást és sok mindenkivel interakcióba kerülünk. Ilyen színhely az Oslo belvárosában található Biblio Tøyen nevű könyvtár is, amely kizárólag a gyermekeket szolgálja, figyelembe véve, hogy a városnak ez a része olyan társadalmi problémákkal küzd, mint a gyermekszegénység. Ez az intézmény a helyi közkönyvtár felújításával, kávézók, éttermek és jóléti szolgáltató irodák környezetében jött létre azzal a céllal, hogy ott a gyermekek biztonságban érezzék magukat, és az iskolán vagy a szervezett tevékenységeken túlmutató kihívásban legyen részük. Úgy látták ugyanis, hogy az autonómia és a szabadság élménye az ő könyvtári ellátásukban döntő fontossággal bír.

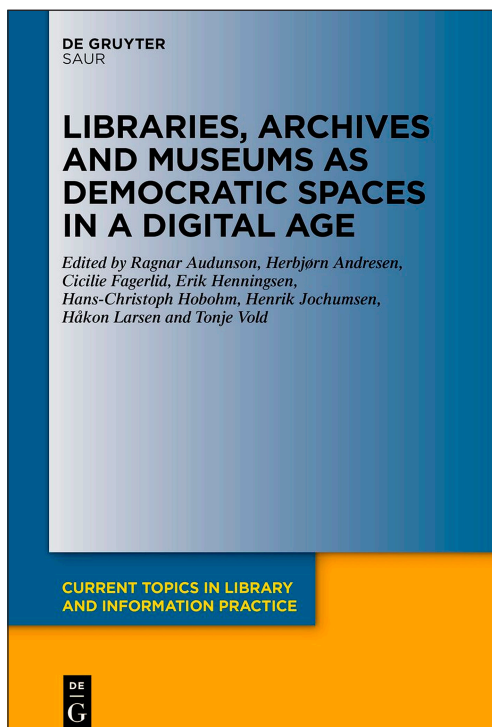
A digitalizáció hatásával kapcsolatos jövőképben helye van a könyvtárakkal, levéltárakkal és múzeumokkal kapcsolatos elképzeléseknek. Érdemes tehát a LAM-intézmények digitális szolgáltatásairól és azok használatáról empirikus adatokat gyűjtenünk, hogy azokból következtetéseket vonjunk le arra nézve, hogy merre haladnak majd ezek az intézmények az elkövetkező években. Nem meglepő tehát, hogy erről is találunk egy tanulmányt, amely megmutatja, hogy 2017-ben Dániában, Németországban, Magyarországon, Norvégiában, Svédországban és Svájcban a megkérdezettek 40,5%-a személyesen látogatta a könyvtárat, míg 14%-uk kizárólag digitálisan kapcsolódott hozzá. Egy részükre mindkét forma együttese jellemző, továbbá 20,8% azt állítja, hogy nem jár könyvtárba. A mintában szereplő magyarok 26,3%-a digitálisan kereste fel a könyvtárat, ami nagyobb arány, mint amit a német felhasználók körében mértek. A hat ország mintájában a 18–29 éves korosztály tagjai vették a leggyakrabban igénybe a digitális könyvtári

szolgáltatásokat. Emellett a nők egyértelműen aktívabb használók voltak, mint a férfiak. A válaszokból leszűrhető, hogy a LAM-intézményeket elsősorban információszerzés céljából keresik fel online, nem pedig azért, hogy aktívan részt vegyenek digitális szolgáltatásaikhoz kapcsolódó különféle tevékenységekben. Ez igaz volt a múzeumok esetében is, ahol ez a kategória alkotta messze a legnagyobb csoportot, és nagyon kevés válaszadó próbálta digitális formában elérni a tartalmakat, például virtuális kiállítások vagy virtuális gyűjtemények anyagainak megtekintésével.

Libraries, Archives and Museums as Democratic Spaces in a Digital Age / edited by Ragnar Audunson, Herbjørn Andresen, Cicilie Fagerlid, Erik Henningsen, Hans-Christoph Hobohm, Henrik Jochumsen, Håkon Larsen, and Tonje Vold. – Berlin : De Gruyter Saur, 2020. – 370 p. : ill. ; 24 cm

Elektronikus elérhetőség:

DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110636628>

Egy amatőr tanulmányai: Szalai Béla írásai

Az 'amatőr' szónak kettős jelentése van. Eredeti, még kilúgozatlan értelmében azt a személyt jelöli, aki nem hivatásszerűen, megélhetési célból, hanem kedvtelésből foglalkozik valamely művészeti ággal vagy bármilyen, akár sport- vagy tudományos tevékenységgel. Eszerint nem a munkálkodás színvonalát fejezi ki, bár másodlagos jelentése – amely sajnálatosan kezdi elhomályosítani az elsőt – éppen erre, vagyis a nem megfelelő színvonalú cselekvésre vonatkozik.

A könyvek és a könyvbarátok, a bibliofilek világában régebben és napjainkban is jól megfigyelhető az 'amatőr' szó eredeti értelmű használata. Hiszen a bibliofilek, legalábbis az igazi, komoly bibliofilek valamennyien amatőrök. Bibliofil az a személy, akit különleges kapcsolat fűz a könyvekhez vagy bármely más, információt hordozó fizikai entitáshoz (kézirat, térkép, metszet stb.) és nemhogy pénzt, fizetést nem kap szenvedélyéért, épp ellenkezőleg: alkalmasint komoly anyagi áldozatokra is képes egy-egy különleges becsű dokumentum – többnyire persze könyv – megszerzéséért. A könyvbarát számára nemcsak a szövegnek, a tartalomnak, közkeletű kifejezéssel az információnak van jelentősége, hanem az azt hordozó entitás egyediségének, esztétikai vagy kegyeleti értékének is. A régiek úgy vélték, hogy *Poeta non fit, sed nascitur*, vagyis a költő nem lesz, hanem születik. Ennek mintájára mondhatjuk, hogy *Bibliophil non nascitur, sed fit*, vagyis a bibliofil nem születik, hanem lesz. Az lesz, kellő ismeretek megszerzése után, a bibliofilnek ugyanis sok mindenhez kell értenie a könyvek színes és izgalmas világában. A régi idők jeles bibliofiljei mind komoly könyvészeti és művelődéstörténeti szakismeretekkel rendelkeztek, gondoljunk csak *Apponyi Sándor* grófra vagy *Todoreszku Gyulára*. De nincs ez másként napjainkban sem. A mai bibliofilek egyik kiváló elméleti felkészültségű képviselője az idén nyolcvanéves *Szalai Béla*. A szó eredeti értelmében amatőr, hiszen kenyérkereső foglalkozása szerint aktív korában mérnök volt, többek között az Esztergom és Párkány között 2001-ben

újjáépült Mária Valéria híd építési munkálatait irányította miniszteri biztosként. Ugyanakkor évtizedek óta a magyar múlt tárgyiasult emlékeinek, elsősorban a városokat ábrázoló metszeteknek tudós gyűjtője. Tudós gyűjtője, hiszen Szalai Béla alapvető munkák sorát jelentette meg a magyarországi vedutákról. Kiemelkedik ezek közül a monumentális, ötkötetes *Magyar várak, városok, falvak metszetein 1515–1800*, amely a Múzeum Antikvárium közreadásában 2006 és 2018 között jelent meg. És szintén az ő nevéhez fűződik az *Iconographia Locorum Transsylvaniae* című kötet, amely Erdély településeit jeleníti meg, számos látképet, térképet, rajzot, festményt, adománylevelet, emlékérmét, emléklapot, céhlevelet összegyűjtve, rendszerezve és magyarázva a kezdetektől 1800-ig; összesen 65 helység és katonai jelentőségű külterületi hely közel 550 képét tartalmazza. A tomos 2018-ban jelent meg Kolozsvárott és Székelyudvarhelyen az Iskola Alapítvány, a Székely Nemzeti Múzeum és az ARTprinter Könyvkiadó közös kiadásában. Ezek az alapvető munkái és egyéb tanulmányai nemcsak a gyűjtők, bibliofilek nélkülözhetetlen segédletei, hanem a professzionális szakembereknek – régi könyves könyvtárosoknak, metszetekkel foglalkozó művészettörténészeknek és a magyar múlt valamennyi hivatásos kutatójának – is fontos kézikönyvei.

A most közreadott kötet Szalai Béla különböző folyóiratokban napvilágot látott tanulmányait gyűjti egybe. Az írások megjelenési helyei a *Magyar Grafika*, a *Vestigia* című tanulmánygyűjtemény, az *Acta Universitatis Christianae Partiensis. Studia culturale*, a *Magyar Sion*, a *Numizmatikai Közlöny* és a *Magyar Könyvszemle* – vagyis kivétel nélkül komoly, lektorált szakperiodikumok közölték közleményeit (akadnak olyan cikkek is, melyeknél nem szerepel az eredeti publikálás helye, ezek feltehetően a kötetben jelentek meg először.)

Közös jellemzője a tomosban sorakozó tanulmányoknak a magyar múlt szenvedélyes szeretete és tisztelete, az a kutatói törekvés, hogy minél jobban, minél pontosabban feltáruljon a jelenben az egykor volt valóság. Szalai Béla nagy szakmai felkészültséggel, a tényeket tisztelve fogalmazza meg véleményét valamely kérdésről, világosan elkülönítve írásaiban az egyértelmű tényeket és a csupán logikailag kikövetkeztetett lehetőségeket. Mert hiszen a régi metszetre vonatkozó levéltári források alig-alig maradtak fenn, a kutatónak mindent vagy majdnem mindent magukból a képekből kell kikövetkeztetnie. Ehhez nagy tárgyi tudás, a hazai és nemzetközi szakirodalom fölényes ismerete és jó szem szükséges, sokszor ugyanis nem könnyű értelmezni, világosan felismerni a metszeten megfigyelhető ábrákat, címereket vagy éppen személyeket. Ebből következően Szalai Béla nem állítja teljes bizonyossággal, hogy így vagy úgy történt valami; lehetőségeket taglal és mérlegel, illetve reménykedve hangsúlyozza, hogy felvetései, következtetései ösztönzően hatnak majd a további kutatásokra, és azok majd igazolják, netán cáfolják téziseit. És ez a sajátosság adja meg a kötet írásainak nagy értékét, hiszen fontos hozzájárulást jelentenek a tanulmányok a tudományos kommunikációhoz, ahhoz a párbeszédhez, amely képes előmozdítani egy-egy diszciplína fejlődését.

A gyűjteményes kötet 13 dolgozatot tartalmaz. Az írások többsége Szalai Béla gyűjtői és tudományos érdeklődésének megfelelően a régi magyarországi metszetes városképekkel foglalkozik. Az első közlemény egy Buda 1542-es ostromát ábrázoló metszetet mutat be, bebizonyítva, hogy a Nürnbergben előkerült kép egy eddig ismeretlen példánya az egyébként mintegy száz éve csak fényképről tanulmányozható, egykor *Pálffy János* gyűjteményébe tartozó, de évtizedek óta lapangó rézmetszetes ostromképnek.

Sebastian Münster *Cosmographia* című munkája a 16. század tudományos könyvkiadásának egyik nagy sikere volt, 1544 és 1628 között 36 alkalommal, rendszerint bővített tartalommal és különböző nyelveken látott napvilágot. Népszerűségét részben tartalmának – az akkor ismert világ történelmét és földrajzát tárgyalta –, de főleg nagyszerű fametszetes illusztrációinak és térképeinek köszönhette. A kötet 1554-es prágai, cseh nyelvű kiadását leszámítva – ez az edíció ábrák nélkül jelent meg – mindegyikben található magyar és erdélyi vonatkozású veduták és térképek. A különböző verziókban Brassó, Buda, Győr, Gyula, Nagyszeben, Szigetvár, Tokaj, Vöröstorony és Zsáka képe szerepel – Szalai Béla aprólékos munkával táblázatban mutatja be az egyes kiadásokban tanulmányozható magyar vonatkozású képeket. A nemzetközi érdeklődés a magyarországi és erdélyi vár- és városképek iránt elsősorban a török fenyegetésnek volt köszönhető. Ezzel magyarázható, hogy sok olyan, mára már egykori jelentőségét elvesztő település vagy vár fametszetes képe került be a kiadványba, amely a török időkben fontos védelmi szerepet töltött be, mint például Zsáka. Mindez jól mutatja, hogy nem a mai, hanem az egykori, sajátos szempontokat és viszonyokat mérlegelve kell véleményt alkotni a múlt különböző jelenségeiről.

Győr korabeli képi ábrázolásaival három írás is foglalkozik. Az egyik egy Olaszországban előkerült tervrajzot ismertet: *A keresztény csapatok 1566. évi győri táborának tervrajza*. A most felfedezett dokumentum jelentőségét az adja, hogy erre a vázlatra vezethető vissza minden későbbi ábra. Kapcsolódik a közleményhez a Modenai Állami Levéltárban fellelt, eddig ismeretlen, Győr 1594-es török ostromát és elfoglalását ábrázoló rézmetszet. A püspöki város szerencsére csak néhány évig volt a török birtokában, 1598-ban bravúrosan sikerült visszafoglalni. A diadalban komoly szerepe volt a 16. századi várostromok során használt petárdáknak, vagyis a várkapuk kiszakítására szolgáló robbanóeszközöknek, ugyanis egy petárda segítségével sikerült a várost váratlanul, csellel elfoglalnia *Pálffy Miklós* főkapitány katonáinak. A szerző egy 18. századi, a várkapu berobbanását ábrázoló, lendületes és mozgalmas harcjelenetet, a felrobbanó petárdát ábrázoló metszetet ismertet.

Szent László király városa Nagyvárad volt, ahol a *Kolozsvári testvérek* 1390-ben készítették el az uralkodót lovon ábrázoló monumentális szobrot. Szalai Béla egy 1599-ben készült rajzot és egy 1601-es metszetet ismertet, mindkettő Szent Lászlót ábrázolja a templom előtt.

A kötet legterjedelmesebb, mintegy ötvenoldalas tanulmánya a *Georg Hoefnagel magyar látképei* című. Nem véletlenül áll a kötet írásainak centrumában az 1542-ben Antwerpenben született művész munkássága. A szülővárosát a spanyol megszállás miatt elhagyni kényszerülő alkotó *Habsburg Rudolf* császár és király prágai udvarának lett az egyik legnevesebb művésze. Hoefnagel számos magyar vonatkozású vár- és városképet ábrázoló pompás metszetet készített, amelyek a *Georg Braun* és *Franz Hogenberg* szerkesztésében összesen hat kötetben napvilágot látott *Civitates Orbis Terrarum* című, összesen 363 látképet és az ábrázolt város történetét tartalmazó reprezentatív kiadványban jelentek meg. Hasonlóan Sebastian Münster *Cosmographiájához*, ez a fólió méretű nagyszerű kiadvány is hallatlanul népszerű volt, mintegy ötven kiadásban, az eredeti latin mellett német és francia fordításban is olvasható volt. A monumentális műben, illetve annak 1657-ben közreadott kiegészítésében összesen 23 magyar és erdélyi vonatkozású metszet köthető Hoefnagel személyéhez. Hogy ez milyen magas szám, azt a Braun-Hogenberg-féle kötetben található hungarikum képek darabszáma bizonyítja, azok mennyisége ugyanis meghaladja az ugyanott közölt angliai városképeket! Szalai Béla hatalmas felkészültséggel, minden létező szempontot figyelembe véve elemzi a metszeteket és vonja le következtetéseit, miszerint Hoefnagel nem járt Magyarországon, Bécsben szerezte be, főleg hadmérnököktől a szükséges vázlatokat, amelyek alapján elkészítette a metszeteket. Ezért – mint összegzően megállapítja – „a látképek ha a részletekben nem is teljesen, de összességükben és a látvány tekintetében hitelesnek tekinthetők.” A képek jól megszerkesztettek, részletesen kidolgozottak és művészi igényességgel készültek, népszerűségüket elsősorban ennek köszönheték. Illetve köszönik, hiszen a metszetek ma is közkedveltek a gyűjtők körében, és mivel sok kiadásban jelentek meg, többségükben nem is különösen ritkák.

Még három tanulmány tárgyalja a régi magyarországi és erdélyi metszeteket. Az egyik Kolozsvár eddig ismeretlen, *Szakáll János* által 1752-ben készült vedutáját mutatja be. A 18. században nagyon nagy számban születtek szentképek, sokszor nem is önálló kis képként jelentek meg, hanem különféle aprónyomatványok keretdíszítményében. A szerző ezek közül egy eddig ismeretlen nyomtatványt ír le, az obszerváns ferencesek harmadrendjébe belépni szándékozók felvételi lapját. A dokumentum lényegében egy űrlap – a kitöltendő adatoknak üres helyet hagytak a nyomtatványon –, amely díszes rokokó keretben szentek képét tartalmazza. A harmadik tanulmány egy eddig ismeretlen 18. századi metszetsorozatot taglal a hazai pálos kolostorokról.

Az *Egy könyvészetiileg ismeretlen debreceni református énekeskönyv 1610-ből* című közlemény *Szilvás Újfalvi Imre*, a hányatott sorsú, börtönbüntetést is szenvedő prédikátor 1602-es énekeskönyvének új közlése. A szakirodalom eddig a második kiadásnak a kötet 1616-os, Újfalvi nevének feltüntetése nélkül megjelent közzété-

telét tekintette. Mára tisztázódott, hogy a kiadvány három alkalommal jelent meg, a most előkerült dokumentum a második edíció.

Két tanulmány különféle művelődéstörténeti kérdéseket tárgyal. Sobieski János lengyel király volt a hőse az 1683-as, Bécs felmentésével záruló csatának. A keresztény seregek a törököt űzve megkezdték Magyarország felszabadítását, és e hadjáratnak volt egyik győztes ütközete a Párkánynál 1683. október 9-én vívott csata. Ekkor zsákmányolták Sobieski lengyel hadai azt a török zászlót, amelynek fordultatos történetét ismerteti a szerző. A zászlót a lengyel király a loretói bazilikának ajándékozta, onnan 1797-ben francia csapatok birtokába került, és ők adták a 19. század elején a lengyeleknek. Az 1830-as lengyel felkelés leverése után az oroszok Szentpétervárra vitték az immár a lengyel függetlenség szimbólumává vált ereklyét. Az 1920-as lengyel-szovjet háborút lezáró szerződésben a lengyelek ragaszkodtak a zászló visszaadásához, így 1926-ban a krakkói Wawelbe került. Ezzel még nem volt vége a lobogó hányattatásainak: a II. világháború alatt különböző lengyel ereklyékkel együtt Kanadába menekítették. Jelenleg ismét a Wawelben őrzik.

Szalai Béla a pannonhalmi bencés gimnázium diákja volt, a kötet egyik cikkében az Alma Mater jeles évfordulója kapcsán keletkezett monumentumokat ismerteti; a monostor fennállásának hétszázadik évfordulója alkalmából 1701-ben emlékérmeket készítettek és egy barokk stílusú rézmetszetes emléklapot jelentettek meg a szerzetesek.

A tanulmánykötet Szalai Béla nyolcvanadik születésnapja alkalmából jelent meg, a könyv elején pályatársak, barátok köszöntik belföldről és külföldről a jeles évforduló alkalmából. A tomus gondolatgazdag bevezetőjét *Monok István* írta, aki a két szemléletmód, a mérnöki és a bölcsész összeegyeztethetőségéről fejt ki nézeteit. Szalai Béla tanulmánygyűjteménye nemcsak a gyűjtők és bibliofilek számára kötelező olvasmány, de a régi magyar művelődés valamennyi munkásának haszonnal forgatható kötet.

Szalai Béla

Régi dolgok mai szemmel

Könyvekről, metszetekről, érmekről, zászlókról

Régi dolgok mai szemmel : könyvekről, metszetekről, érmekről, zászlókról / [Szalai Béla]. – [Budapest] : Múzeum Antikvárium, 2020. – 154, [1] p. : ill., részben színes ; 25 cm

Nemzeti Kulturális Alap